

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Sabina Sýkorová

Mluva současné generace žáků základních škol

(se zaměřením na analýzu nářečných jevů)

Olomouc 2022 vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Marešová, Ph.D., MBA

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci nazvanou: „Mluva současné generace žáků základních škol (se zaměřením na analýzu nářečných jevů)“ vypracovala samostatně, na základě literatury a pramenů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych v úvodu diplomové práce poděkovala zejména vedoucí mé diplomové práce, paní doc. PhDr. Haně Marešové, Ph.D., MBA za odborné vedení, vstřícné jednání, trpělivost a cenné rady, kterými přispívala při vypracovávání této diplomové práce. Dále bych také ráda poděkovala učitelům a žákům Základní školy Dany a Emila Zátopkových v Třinci, kteří se svými výpověďmi podíleli na výzkumu nářečních jevů za ochotu a milý přístup.

obsah

Úvod	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 Obecné informace o zkoumané oblasti	8
1.2 Společenská funkce řeči (řeč jako společenský jev)	9
1.3 Jazyk	10
1.4 Slovní zásoba češtiny	12
1.4.1 Vrstvy slovní zásoby	12
1.5 Vztah mezi nářečím a jazykem	14
1.5.1 Vztah mezi nářečím a jazykem v historii	15
1.6 Obecné informace o dialektologii a nářečích	16
1.6.1 Předmět dialektologie	16
1.6.2 Studium nářečí	17
1.6.3 Dějiny dialektologie	18
1.7 Charakteristika českých nářečí	19
1.8 Zaměření na slezskou nářeční skupinu	22
1.8.1 Hlavní znaky nářeční skupiny	22
1.8.2 Historie pomezí česko-polského do současnosti	23
1.8.3 Záolží	24
1.8.4 Polská menšina na Záolží	26
1.8.5 Nářečí dnes	29
1.9 Výzkum nářečí	29
1.9.1 Jazykový zeměpis	29
1.9.2 Metody sběru jazykového materiálu	29
1.9.3 Jazykovězeměpisná kartografická metoda	30

1.9.2 Zkoumaná slovní zásoba	31
1.9.3 Důležitost výzkumů	31
2 PRAKTICKÁ ČÁST	33
2.1 Výzkumný problém	33
2.2 Cíle práce a metodologie	33
2.3 Analýza dotazníku	34
2.3.1 První část dotazníku – sociokulturní otázky	34
2.3.2 Druhá část dotazníku – užití nářečních jevů	41
2.3.3 Třetí část dotazníku – znalost vybraných nářečních výrazů	52
2.4 Nejzajímavější dotazníky	61
2.4.1 Dotazníky s nejmenším výskytem nářečních prvků	62
2.4.2 Dotazníky s největším výskytem nářečních prvků	67
Závěr	73
ANOTACE	75
Použitá literatura:	76
Zdroje obrázků:	79
Seznam grafů:	80
Přílohy:	84

Úvod

Tato diplomová práce nese název: Mluva současné generace žáků základních škol (se zaměřením na analýzu nářečních jevů). Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je nadále rozdělena na několik dílčích kapitol, kde je pojednáno o tématech spojených s jazykem a nářečím. V praktické části je hlavním cílem zjistit, v jaké míře žáci druhého stupně základní školy užívají nářečí. Jako zkoumanou oblast pro výzkum k diplomové práci jsem si vybrala oblast Třinecka, neboť je to má rodná vlast a mohu uplatnit i své vlastní jazykové zkušenosti. Jde o oblast, která je hrdá na svou jazykovou tradici, historii a folklór. Užívání nářečí je zde na denním pořádku a disponuje pestrostí a charakteristickými odlišnostmi od nářečí jiných.

O onom území také pojednává první kapitola teoretické části, kde se mimo jiné dozvídáme obecné informace o městě, nahlížíme do historie a jsou prozrazeny zajímavosti, neodmyslitelně spojené s tímto rázovitým industriálním městem. V kapitole druhé je vysvětlena důležitost lidské řeči a je na ni pohlíženo jako na nejpodstatnější prostředek vzájemného mezilidského styku. Na řeč ve třetí kapitole plynule navazuje teorie o jazyce, jakožto národním majetku, který je následně členěn do jednotlivých vrstev, o kterých je pojednáno v kapitole čtvrté. Vrstvy slovní zásoby jsou zde v základu členěny na spisovný a nespisovný lexikon a dále jednotlivě do menších vrstev. V kapitole páté jsou rozebrány historické teorie o vztahu mezi nářečím a jazykem s přihlédnutím do dnešní doby a šestá kapitola patří předmětu dialektologie a její historii. V kapitole sedmé jsou obecně charakterizována všechna česká nářečí a kapitola osmá už dává prostor zaměření se na slezskou nářeční skupinu, kde sledujeme hlavní znaky, historii a současnost nářečí, ale také skutečnosti ovlivňující nářečí. V deváté kapitole se už teorie zaměřuje na výzkum, konkrétní metody, slovní zásobu a důležitost výzkumu.

Tímto posledním krokem se dostáváme k části praktické, kde jsou v úvodu popsány následující skutečnosti: výzkumný problém, cíle výzkumu, výzkumné prostředky, respondenti a další náležitosti nutné k uvedení do problematiky. Po uvedení stěžejních informací se přechází k samotné analýze otázek, které jsou postupně rozebrány a vyobrazeny v grafech. Po takovémto vysvětlení všech tří částí dotazníku jsou vybrány nejzajímavější zkoumané vzorky a jsou ještě podrobněji

analyzovány. Na závěr jsou potvrzeny či vyvráceny počáteční predikce o užívání nářečí u žáků základních škol.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Obecné informace o zkoumané oblasti

Pro analýzu nářečních jevů u žáků základních škol byla zvolena oblast Třinecka. Jedná se o oblast na východě České republiky, nacházející se v Moravskoslezském kraji. Statutární město Třinec k 1. 1. 2022 obývá 34 222¹ obyvatel. Stěžejní spádovou oblastí je město Třinec, ve kterém byla také provedena samotná analýza.

Jedná se o jedno z nejmladších měst v Česku, jehož základní živnou jednotkou při zrodu byl rychlý a nenadále strmý rozvoj průmyslové výroby, nikoli pozvolný vývoj řemesel, služeb či obchodu jako ve většině měst. Roku 1839 byla v Třinci, tehdy nevelké zemědělské obci založena huť. Ideální podmínky k založení byly naplněny zejména četnými nalezišti železné rudy, dostatkem vodních zdrojů a dřeva. Již koncem 19. století v Třinci vzrostl kolosální průmyslový komplex a nadějný start a úspěšný rozjezd byl nadále podporován rozvíjením a zvětšováním podniku až do dnešních obrovských rozměrů a dosahů.² Zejména i proto je město známé právě svými Třineckými Železárnami, které zastávají přední příčky mezi průmyslovými podniky Česka a jsou tak jedny z nejvýznamnějších hutních výrobců naší republiky, oceňované i jinde ve světě.

A ač krajinný ráz města působí zejména průmyslovým dojmem, nabízí také rozmanité výhledy do Moravskoslezských Beskyd. Rovinaté oblasti střídají zvlněné pahorkatiny až k samotným vrcholům Beskydských hor. Ze samotného středu Třince je možno vyrazit po turistických trasách k vrcholům hor obklopujících město. Z centra města (306 m n. m.) je trasa na vrcholek hory *Javorový* (1032 m n. m.) dlouhá pouhých 12 kilometrů. Na horu *Ostrý* (1044 m n. m.) se dostaneme po 13 kilometrech a k dosažení vrcholku *Velké Čantoryje* (995 m n. m.) stačí ujít 14 kilometrů. Díky sevřenosti hor se v Třinci také doposud zachovává výjimečný životní styl, založený na slezských tradicích.³

Oblast je typická také svou polohou. Město je považováno za jedno z nejvýchodnějších naší republiky, a právě proto jsou pocítovány významné vlivy sousedních zemí. Zásadní vliv spatřujeme v rámci bilingvního území česko-polské

¹ Český statistický úřad, 2022, [online. 2022-09-13]

² Tvrda, 2018, str. 12

³ Tvrda, 2018, str.13

hranice zejména v jazyce. Sledujeme zde unikátní komunikační jevy, jež jsou v jednojazyčném prostředí nevídané. Místní specifičnost výskytu dvojjazyčných komunikačních jevů proniká do běžné komunikace a ovlivňuje jazykový kód uživatelů jazyka, žijících v této oblasti.⁴

1.2 Společenská funkce řeči (řeč jako společenský jev)

Lidská řeč vzniká již v dobách pradávných, kdy si první lidé zkoušeli tvořit prvotní společnost. Vznikala v důsledku potřeby těchto lidí primitivních, dorozumět se mezi sebou výhodnějším způsobem než dřívějšími pohyby, posunky či zvuky. Za lepší způsob byly považovány právě artikulované zvuky, jež měly ustálený významový obsah. Tato řeč byla neustále zdokonalována. Zároveň se zdokonalováním řeči se zdokaloval mozek, smyslové orgány a také duševní život lidí a rozvoj lidského myšlení a vědomí.⁵

Řeč dodnes bezpochyby patří k nejdůležitějším prostředkům vzájemného styku lidí. Díky tomuto společenskému nástroji se mohou lidé navzájem dorozumívat, sdělovat si své myšlenky, city, svá přání, jednotlivé obsahy vědomí a dosahují tak vzájemného pochopení. Mimo společnost řeč neexistuje, avšak zároveň naopak bez řeči a onoho dorozumívání by nebyla možná lidská činnost, tak jak ji známe, neboť řeč je nezbytná podmínka existence naší společnosti.⁶

Spolu s řečí je zároveň vzájemně dodnes propojeno vědomí a myšlení. Ve slovní zásobě jsou zachycovány a ustalovány výsledky myšlenkové a poznávací činnosti lidské společnosti, které nám umožňují vzájemnou výměnu myšlenek. Řeč je tak díky svému vzniku, vývoji a svou úlohou značně spjatá právě se zmiňovaným myšlením a vědomím a tímto takto vzájemně podmíněné jevy vytváří neoddělitelnou dialektickou jednotu. Nutno ovšem podotknout, že tato neoddělitelnost nerovná se totožnost. Myšlení odráží objektivní skutečnost, ovšem řeč zachycuje vyjádření myšlení a také styl předání jej ostatním lidem.⁷

Nástrojem dorozumívání se myslí komunikace, čili prostředek sloužící k přenosu informací nebo chceme-li sdělného materiálu od autora (produktora) k příjemci

⁴ Bogoczova, 1996, str. 127

⁵ Cuřín, 1977, str. 7

⁶ Cuřín, 1977, str. 7

⁷ Cuřín, 1977, str. 8

či příjemcům (recipientům). Tyto zainteresované osoby, které se mezi sebou dorozumívají skrze komunikační kanál, nazýváme komunikanty. Oni komunikanti užívají dorozumivací kód, jímž je v případě naší republiky povětšinou čeština. Její konkrétní způsob užití je pak považován za komunikát, jako výsledek procesu komunikace (diskursy, promluvy, jazykové projevy). Řeč je komunikační jazyková činnost, kterou realizují individuálně jednotlivé osoby. Nemůžeme tedy řeč a jazyk dávat do synonymní roviny. Pokud řeč chápeme z hlediska odbornosti jako jazykovědný pojem, je považována nejen za mluvený projev, ale i jako projev psaný, tedy řečí je chápána kterákoliv jazyková činnost, určena k dorozumívání. V tomto případě řeč konkretizuje jazyk a je realizací jeho znalosti.⁸

1.3 Jazyk

Jazyk představuje sofistikovanou soustavu znaků a prostředků hned několika jazykových rovin. Jedná se o roviny grafické, zvukové, slovotvorné, tvaroslovné, syntaktické a stylistické. V České republice je úřední jazyk čeština. Dle předpokladu je možno usuzovat, že jako svůj mateřský jazyk češtinu užívá asi 95 % obyvatel. Jedná se však pouze o předpoklad, neboť jak se ukázalo u sčítání lidu, obyvatelé vykazují neochotu při otevřeném přiznání ke svému mateřskému jazyku či etnicitě.⁹ Jazyk není vrozený, rodíme se pouze s dispozicemi naučit se ho a začít jej užívat. Děti se jazyk učí od svého okolí, a protože je jazyk nejčastěji přebírán od matky, označujeme jej jako jazyk mateřský. Každý uživatel jazyka disponuje jinou úrovní v ovládnutí jazyka, neboť závisí zejména na individuálním přístupu a často se ona úroveň odráží už od prvotního poznávání jazyka, kdy působí částečně vědomě a částečně podvědomě sociální zázemí, rodina, kamarádi, školní výchova či jazykové prostředí.¹⁰ Verbální inteligence, tedy určitá schopnost přeměnit jazyk v obecně platné myšlenkové procesy se nadále odvíjí od dalších jazykových a zejména komunikativních kompetencí. Samotné zvládnutí jazykových kompetencí totiž automaticky neodráží úspěšnou komunikaci a úspěšná komunikace požaduje schopnost vhodně užívat jazyk a rozeznat, co je v konkrétních situacích na základě jejich kontextu v daném jazyce přijatelné.¹¹

⁸ Čechová, 2000, str. 17

⁹ Bláha, 2021, str. 56

¹⁰ Hubáček, Jandová, Svobodová, 2010, str. 12–13

¹¹ Bogoczova, 1996, str. 41

Jazyk je považován za společný majetek určitého společenského celku, tedy je vázán na konkrétní společenství. Společnost podmiňuje existenci jazyka a naopak. Platí zde vzájemná závislost, neboť společnost taktéž není schopna existovat bez jazyka.¹² Slouží jako nástroj k dorozumívání pro celé společenství bez závislosti na příslušnost či postavení ve společnosti. Takovýto celonárodní jazykový útvar, obvykle založen na spisovném jazyce je chápán jako jazyk národní, sloužící k vyjadřování příslušnosti. Národní jazyk je spojován zejména společným územím, společnou kulturou, hospodářskými podmínkami, ustálenými podobami řeči a stejnými jazykovými prostředky.¹³ Na základě této teorie můžeme tedy tvrdit, že „*národní jazyk obráží život národní společnosti ve všech jeho složkách a je výrazem jednoty národa.*“¹⁴ Společenské změny pak zapříčiňují urychlení jazykového vývoje, kdy je odstraňováno to, v čem si lidé dlouhodobě nejsou jistí a naopak se zohledňují přirozenější jazykové jevy.¹⁵

Význam jazyka zohledňujeme také na základě několika jeho primárních funkcí. Nejdůležitějšími z nich jsou: **funkce mentální**, neboť je jazyk nástrojem myšlení, **funkce kognitivní**, protože jazyk hraje nezastupitelnou roli v poznávání okolního světa a v rozvoji myšlení. Jazyk nám také pomáhá prostřednictvím jazykových prostředků pojmenovávat události, jevy nebo předměty a tím plní **funkci pojmenovávací**. Jazyk ovšem může nejen pojmenovávat, ale také popsat cokoliv, včetně sebe sama a lze tak i jazykem samotným o jazyce pojednávat. **Prestižní funkcí** se prostřednictvím jazyka pokoušíme o společenskou prestiž a jestliže se snažíme o estetické působení, hovoříme o **funkci estetické**. Jazyk také představuje hlavní znak národní příslušnosti a tím plní **funkci národně reprezentativní**. Přimět posluchače k činnosti docílíme **funkcí apelovou** a chceme-li někoho o něčem dokonce přesvědčit, hovoříme o **funkci agitační**.¹⁶

Jazyk se neustále vyvíjí, nerovnoměrně s různým tempem a odlišnou povahou. Nejedná se o náhle zvraty mířené k revoluční přestavbě, ale o postupné rozvíjení základních složek: slovní zásoby, mluvnické stavby a zvukové stránky. Od nepaměti až doposud povolna shromažďují prvky nové a poněmáhle zanikají prvky staré.

¹² Hubáček, Jandová, Svobodová, 2010, str. 13

¹³ Cuřín, 1977, str. 9

¹⁴ Cuřín, 1977, str. 9

¹⁵ Faltýnek, 2017, str. 8

¹⁶ Hubáček, Jandová, Svobodová, 2010, str. 13–14

Je nezbytné rozlišit nestálost a proměnlivost slovní zásoby od stabilního jádra základního slovního fondu. V důsledku rozvoje společnosti se vytváří potřeba pojmenovávat nově vzniklé reálie či eliminovat pojmenování zastaralé. Pro zachování obecné srozumitelnosti je však nezbytné uchovat určitou ustálenost a udržet tak změny na únosné hranici.¹⁷ Ovšem neopomenutelně kvůli těsné spojitosti slovní zásoby se světem kolem nás bude vždy důležité reagovat na požadavky mluvčích a jazyk vyvíjet. Navíc oproti minulosti zřetelně přibývá pojmů přejatých z cizích jazyků, změny se tak urychlují a proto se tyto hranice neustále mění v čase.¹⁸

1.4 Slovní zásoba češtiny

Slovní zásobu daného jazyka zajišťuje přehled všech lexikálních jednotek, jednovýznamových i mnohovýznamových. Konkrétní počet nelze přesně vyčíslit, neboť se stále vyvíjí a mění. Každý jazyk se skládá z jádra a periférie. Jádro tvoří centrum slovní zásoby a obsahuje ty výrazy, které jsou v běžném životě nejdůležitější. A ač jich není přespříliš, jsou frekvenčně nejvytíženější. Jedná se zpravidla o vývojově nejstarší a také nejstabilnější jednotky, které jsou neutrální, tedy bez citové či jiné příznakovosti, z nichž se dají odvozovat další slova. Naopak periférie vykazuje přesný protipól jádra.¹⁹

K ustálení spisovných jazykových prostředků a vytvoření jakési normy jazykových jevů pro určité jazykové společenství nám slouží kodifikace. Kodifikace zachycuje tvorbu lingvistů, kteří analyzují jazyková data a tvoří kodifikační příručky. Z tohoto důvodu se těmto příručkám připisuje určitá míra závaznosti. Takovýchto příruček existuje celá řada a můžeme se díky nim poučit, jak s jazykem správně pracovat či pouze sledovat současnou spisovnou normu.²⁰

1.4.1 Vrstvy slovní zásoby

Celonárodní slovní zásoba bývá spojována s daným národnostním nebo národním jazykovým společenstvím, avšak není plně sourodý celek, nýbrž

¹⁷ Cuřín, 1977, str. 10–11

¹⁸ Faltýnek, 2017, str.8

¹⁹ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, str.92

²⁰ Pravdová, Svobodová, 2014, str. 495

má mnohem více podob. Rozlišujeme v rámci ní lexikon spisovných jazykových útvarů a lexikon nespisovné části jazyka:²¹

Dělení slovní zásoby:

- a) vrstva spisovná – jedná se o spisovnou češtinu v psané i mluvené podobě;
- b) vrstva nespisovná – je vymezena sociálně (argot a slang) a teritoriálně vymezena (dialekt a interdialekt).

Nejdůležitějším útvarem národního jazyka je spisovná čeština. Jedná se o funkčně nejvyšší, celonárodně závazný a také nejprestižnější útvar národního jazyka. Tato vrstva je charakterizována nejbohatšími a nejpropracovanějšími výrazovými jazykovými prostředky. Je vhodné ji užívat v každém případě oficiálního styku a kultivovaného projevu tzn. ve škole, na úřadě, v odborné literatuře a umělecké literatuře či masmédiích, ovšem i zde se často objevují prvky obecné češtiny či útvarů jiných. Mluvená forma spisovné češtiny má dokonce spoustu prvků spojených s nespisovnou češtinou. Zejména obsahuje prvky bezpříznakové, tedy neutrální, jež jsou použitelné v psané i mluvené formě.²²

Setkáváme se také s pojmem standardní, který je chápán jako závazná norma jazyka, tedy souhrn jazykových prostředků, které jsou chápány jako správné. Značné rozpětí této vrstvy je možno vyjádřit třemi základními vrstvami jazykových prostředků.²³

- A. Knižní – jedná se o prostředky, které jsou charakteristické pro oficiální jazykové projevy, nikoliv pro ryze spontánní či neveřejné situace. Příklad knižních prostředků: *počin, nyní, táži se* apod. Mnohokrát se volně prolínají s prostředky archaickými, ač se od nich teorií liší.
- B. Neutrální – prostředky jsou ty stylově bezpříznakové. Do této skupiny jsou řazeny spisovné prostředky, zejména výrazy základního slovníku, převážná část prostředků gramatických a základní spisovná výslovnost. Pestrost výrazů udává synonymie, avšak je třeba dát si pozor, aby nedošlo k přesahu do části knižní nebo hovorové jak tomu často bývá: *jenom – jen – pouze – toliko*.

²¹ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, str.93

²² Čechová, 2000, str. 24

²³ Hubáček, Jandová, Svobodová, 2010, str. 24

C. Hovorové – jsou užívány zejména v běžném dorozumívacím styku. Kupříkladu: *panelák, být ve vatě, můžou*. Tato vrstva je do značné míry otevřená pronikajícím nespisovným prostředkům, pokud však splňují zásadní pravidla obecného charakteru. Je ovšem těžké rozlišit kodifikované a nekodifikované jazykové prostředky a tak se běžně stává, že pronikají i expresivní prostředky a nespisovné prvky.²⁴

Pokud se jedná o nespisovnou formu jazyka, můžeme sledovat sociálně vymezenou slovní zásobu, pojící se s jednotlivými sociálními prostředími, spjatými s profesní mluvou, slangem a argoty. **Mluva profesní** se vyznačuje jako souhrn termínů a frází, které se užívají mezi zaměstnanci během pracovního procesu, přičemž chtějí dosáhnout jazykové úspornosti a významové jednoznačnosti v konkrétním prostředí. Například profesní mluva ve zdravotnickém odvětví: *pacient – pacoš*. **Slangem** se myslí velmi pestrá, symetrická slovní zásoba s užitím jisté metaforičnosti a jazykové hry, užívaná lidmi které pojí stejný zájem či profese, například vysokoškolský slang: *odborná cvičení – cvika*. A **argot** je mluva v rámci politické spodiny, jako příklad je možno uvést argot brněnské plotny: *nádraží – rola*. Stejně jako u slangu je užitá pestrost a synonymičnost, protože se pokoušejí vytvořit i díky přejímání z cizích jazyků nesrozumitelná slova.²⁵

Další formou nespisovné češtiny je teritoriálně vymezená slovní zásoba. Výrazy, které jsou takto prostorově lokalizovány se označují jako **dialektismy** či **regionalismy**. Existují také skutečnosti, které jsou regionálně specifické pouze pro určitou oblast a jsou nazývány etnografismy. A výrazy, které jsou v jisté oblasti čteně užívané jsou pak často mylně uživateli považovány za regionálně spisovné varianty.²⁶

1.5 Vztah mezi nářečím a jazykem

Při sledování vztahu jazyka a nářečí musíme brát v potaz skutečnost, že v jednotlivých částech českého jazykového území není nespisovná mluva naprosto jednotná. Konfrontace jednotlivých nářečních systémů pak vyzdvihává úkaz příhodný zejména pro praxi učitele. Neboť právě ona různorodost nářečí představuje taktéž

²⁴ Hubáček, Jandová, Svobodová, 2010, str. 24–25

²⁵ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, str.94

²⁶ Karlík, Nekula, Rusínová, 1995, str.93

různorodost jevů a způsobů zvládnání spisovné normy, protože poukazuje na rozlišné problémy v jednotlivých krajích a nářečních skupinách. Po prozkoumání příslušných potíží má pedagog možnost zaměřit se na ně při vyučování a věnovat jim zvýšenou pozornost.²⁷

1.5.1 Vztah mezi nářečím a jazykem v historii

Jazykovědce trápila otázka hranice mezi jazykem a nářečím už od dob, kdy byla dialektologie vyčleněna jako samostatná jazykovědná disciplína. Vzájemný vztah a meze nářečí a jazyka se dal posuzovat hned podle několika stanovisek.

Kritéria vzájemnosti:

a) Hledisko příbuznosti

V rámci tohoto kritéria nebyla na zřetel příliš brána sociální podmíněnost jazykových jevů, a proto starší jazykovědci operovali s genealogickou teorií a chápali tak nářečí jako přesně geograficky vymezená. Opírali se o teorii vzniku jednotlivých částí jazyka jako o rozdělení původního prajazyka na drobnější jazykové jednotky. Tato všechna jednotlivá nářečí pak tvořila jazyk, přičemž onen souhrn všech jednotek měl vzájemnou podobnost větší, než s nářečimi jazyků jiných. Tato teorie by však dnes fungovat již nemohla, neboť hned několik nářečí má znaky více různých jazyků.²⁸

b) Hledisko srozumitelnosti

Další kritérium předmarxistické jazykovědy, které bylo užito ve věci vztahu mezi nářečím a jazykem, byl rozsah srozumitelnosti. Jazyk v rámci tohoto kritéria byl považován za přehled nářečí, jejichž uživatelé si rozumí vzájemně. Avšak i tato koncepce popřela fungování v praxi, neboť ze zkušeností plyne, že si mnohdy uživatelé různých jazyků rozumějí lépe, než uživatelé jazyka stejného, nýbrž vzdálenějších dialektů.²⁹

²⁷ Bělič, 1972, str.

²⁸ Cuřín, 1977, str. 158–159

²⁹ Cuřín, 1977, str. 159

c) Hledisko úkonnosti

Hledisko úkonnosti říká, že jazyk je jevem společenským a vyvíjí se v plné závislosti na společenství, nikoliv sám o sobě mimo společenství, neboť je mu nástrojem k dorozumívání. Tímto je dáno i kritérium marxistické, určené k řešení vztahu mezi nářečím a jazykem.³⁰

Z toho vyplývá rozdíl a tedy fakt, že nářeční dorozumivací úkon je výrazně nižší, než dorozumivací úkon jazyka., neboť „*jazyk slouží jako nástroj dorozumívání všem příslušníkům daného společenství (národnost – jazyk národnosti, národ – národní jazyk) ve všech oblastech lidské činnosti. Nářečí slouží pouze části daného společenství, a to jen v oblasti běžného denního styku.*“³¹ Lidový dialekt je tedy variantou národního jazyka, vyskytující se v určité oblasti, jehož užívání je omezeno pouze na určitou komunitu uživatelů. Národní jazyk je naopak souhrn všech jazykových variet, užívaných příslušníky daného národního společenství, tedy kód, jež nelze realizovat v jednom výroku konkrétního mluvčího, ale je paradigmatickým všech potenciálních variant jazyka.³²

1.6 Obecné informace o dialektologii a nářečích

1.6.1 Předmět dialektologie

Odvětví jazykovědy, jež se zabývá studiem mluvy nespisovné a jejími rozdíly na jednotlivých územích jazyků národních a obecně i jazykových skupin nese název dialektologie. Jde tedy o tu část nauky, jež se věnuje studiu o nářečí, dialektech.³³ Nářečím se rozumí v podstatě místní ustálená obměna jazyka celonárodního, která je zeměpisně vymezená s vlastním souborem jazykových prostředků, sloužících k dorozumívání právě oné vymezené části národa v běžném denním vzájemném styku. Tyto územně vymezené varianty běžné mluvy bývají taky označovány jako geografické, zeměpisné, teritoriální či místní.³⁴ V rámci dialektologie je také uplatňován jazykový zeměpis, který studuje teritoriální diferenciaci lingvistických

³⁰ Cuřín, 1977, str. 159

³¹ Cuřín, 1977, str. 159

³² Bogoczova, 1998, str. 43

³³ Bělič, 1972, str. 5

³⁴ Bělič, 1972, str. 9

jevů a tak zkoumá rozdíly daných nářečí a jejich územních rozšíření. Výstupem je tvorba jazykových map a atlasů.³⁵

A ač v nářečí funguje jakási hierarchie, tak všechna jednotlivá nářečí mají zároveň znaky společné pro nářečí vyššího řádu (celonárodní jazyk), k němuž patří a také jsou rovněž jednotlivě charakterizována jako nářeční jednotka samostatná.³⁶ Tyto společné znaky převažují nad rozlišnostmi a díky tomu se bez větších překážek mohou příslušníci rozlišných nářečí mezi sebou dorozumět.³⁷

1.6.2 Studium nářečí

Nářečí je sledováno studiem na základě dvou metod. Jedná se o metodu synchronickou (popisnou) a diachronickou (historickou).

Dialektologie synchronická sleduje a vysvětluje nářečí a jeho stav v určité době, během jedné jeho vývojové fáze. Studie synchronickou metodou bývá často zaměřována na menší jednotky, jednotlivce či více jednotlivců v konkrétní rodině nebo vesnici. Může se však jednat i o studii větších jednotek a v tom případě se jedná o více vesnic, krajů nebo také celých zemí. Podstatou není sledovat pouze jednotlivé nářeční prvky, ale zachytit soubor všech výrazových prostředků konkrétního nářečí v rámci jeho organizované soustavy s jasnými pravidly a uceleným vnitřním řádem. Na zřetel je také kladená stránka geografická, jež bedlivě sleduje geografická vymezení konkrétních nářečních prvků.³⁸

Dialektologie diachronická má svou hlavní podstatu v bádání historickém. Na rozdíl od statického zkoumání stavu nářečí synchronickou metodou, dialektologie historická porovnává celý vývoj nářečí od doby vzniku až do současnosti. Je zkoumán jeho vznik, důvod uchýlení konkrétním směrem nebo jak ovlivňuje jazyk spisovný. Ono historické hledisko silně přispívá k hlubšímu poznání ve vývoji dějin jazyka a dává možnost vhledu do minulosti spolu s poznáním složité historie jednotlivých nářečních skupin a života lidí, jakožto uživatelů nářečí.³⁹

³⁵ Ireinová, 2020, str. 6

³⁶ Cuřín, 1977, str. 157

³⁷ Bělič, 1972, str. 9

³⁸ Kellner, 1954, str. 7

³⁹ Kellner, 1954, str. 8

1.6.3 Dějiny dialektologie

Systematický výzkum českých nářečí započal intenzivně až po druhé světové válce. Do té doby se prováděly výzkumy pouze na nižší úrovni bez vzájemných závislostí.⁴⁰ Česká dialektologie jako samostatná jazykovědná disciplína, která disponuje vlastní metodikou se začala utvářet v druhé polovině 19. století. Významnou měrou k jejímu zkoumání však přispěla historickosrovnávací jazykyně již v první polovině 19. století, jež upozorňovala na nářeční materiál a vyzdvihovala jeho důležitost pro zkoumání jazyka a výzkum jeho dějin.⁴¹

Soustavný jazykovědný výzkum vázaný na geografii, zvaný jazykovězeměpisný byl započat na území Čech roku 1947 pod záštitou Ústavu pro jazyk český, který byl založen roku 1946. Na Moravě se pak systematicky vyvíjel zejména po vzniku dialektologického oddělení UJČ v Brně roku 1952. Průzkumy byly ze začátku prováděny pomocí dotazníků, které se rozeslaly do každé obce se školou. Tato korespondenční metoda měla sloužit jako prvotní vhled do prostorového stavu českých nářečí. Poté následoval samotný terénní průzkum, jež měl podávat synchronní obraz stavu nářečí českého jazyka. Na základě výsledků z šetření vznikl *Český jazykový atlas*. I po jeho dokončení však probíhá výzkum dialektologický, který navíc studuje také problematiku běžné mluvy zejména v pohraničí či velkých městech, aby mohli představit souborný přehled slovní zásoby dialektů Česka.⁴²

Odrazovým můstkem pro výše zmiňované publikace však byla díla daleko starší. První souborná práce o nářečích Česka a Slovenska byla publikace: *Základové dialektologie československé* (1864) od Aloise Vojtěcha Šembery. Další neméně významnou studii o nářečích na Moravě a Slezsku se stala práce Františka Bartoše, a to dvojdílná: *Dialektologie moravská* (1886 a 1895) doplněna o stránku lexikální o několik let později jako *Dialektický slovník moravský* (1906). Dialektologové se zpočátku své práce soustředili pouze na shromažďování a třídění nářečních materiálů. Převratem byl přístup konce 19. století, kdy se už přiklonili i k samotné analýze a výkladu nářečí.⁴³

⁴⁰ Ireinová, 2020, str. 6

⁴¹ Kellner, 1954, str. 5

⁴² Ireinová, 2020, str. 6

⁴³ Cuřín 1977, str. 158

1.7 Charakteristika českých nářečí

Nářečí češtiny jsou charakteristická značnou rozrůzněností, ale ač byl vývoj nářečí dosti dynamický, můžeme tvrdit, že elementární rozvržení geografických nářečí na českém území je stále zjevné. Sledujeme uspořádání jednotlivých typů nářečí od mikrodialektů přes menší i větší skupiny až k velkým skupinám nářečí, které jsou dále pro značné shody jazykových jevů členěny do tzv. makrodialektů.⁴⁴

Mapa nářečních oblastí

Obr. 1 mapa nářečí

zdroj: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny

České jazykové území je členěno na čtyři základní nářeční skupiny, respektive pět, přičemž v každé ze skupin se seskupují nářečí, jež se vyznačují společnými znaky s nářečími podobnostmi, shodují se právě se znaky příznačnými pro danou skupinu a odlišují se tak s nářečími ze skupin jiných. První a taky teritoriálně nejrozšířenější nářeční skupinou, zaujímající převážnou část celého Česka a rozkládající se v západní části republiky je *česká v užším smyslu*. Její rozloha se táhne přes celé území Čech až k pomezí s jihozápadním úsekům Moravy. V českém nářečí v užším smyslu je za nejnápadnější společný znak považováno užití dvojhlásky *ej*, oproti spisovné variantě užití *y*, či z části *i*; (například: *starej bejk*, *sejtko*) a také příkladné užití

⁴⁴ Bělič, 1972, str. 11

dvojhlasiky *ou* shodně se spisovnou formou (např. *nesou, houser*)⁴⁵ S touto skupinou sousedí v oblasti bývalé Moravy, konkrétně v její střední části další nářeční skupina, nesoucí jméno *středomoravská neboli hanácká*. V oblasti středomoravských nářečí je pak nejzřetelnějším rysem užití hlásek *é, ó*, namísto spisovných *y, (i)* a *ou (sétko, staré bék, nesó, hóser)*. Další nářeční skupinou je *východomoravská neboli moravkoslovenská*, která se tyčí na jihovýchod od skupiny hanácké a lemuje východní hranice České republiky. Uživatelé těchto nářečí užívají oproti hláskám spisovným, nesprávně hlásky *i* (avšak význačná část oblastí užívá *y*) a *ú* (př. *sítko, starí bik/ starý byk, sýtko; húser, nesú*). Čtvrtou nářeční skupinou lokalizovanou v severovýchodním cípu Moravy a přiléhajícího Slezska je nářeční skupina *slezská neboli lašská*. Od ostatních českých nářečí se tato liší znakem, že užívají veskrze jen krátké samohlásky *y, (i), u* oproti spisovným *y, (i) ou (stary byk, sytko/ s'itko/ šytko; ňesu, houser)*. Další zvláštností u slezských nářečí je užití přízvuku v několikaslabičné přízvukové jednotce až na předposlední slabice, oproti většinovému užití u nářečí jiných, kde je přízvuk užit klasicky na slabice první (kromě případů v severních úsecích východomoravské skupiny, až na jih od Vsetína, kde se také částečně vyskytují rovněž přízvuky na předposledních slabikách).⁴⁶

Vedle uvedených čtyř skupin nářečí v rámci komplexu národního jazyka stojí specifický hraniční *polsko-český smíšený pruh*, který zaujímá prostor na východ od Ostravy, zhruba vymezený městy Bohumín a Jablunkov. Poukazuje na nespočet lokálně užívaných znaků společných v češtině i polštině.⁴⁷

Na přelomu 60. a 70. let 20. století ve výzkumu pro *Český jazykový atlas* probíhal výzkum, jehož výsledkem bylo další rozdělení výše zmiňovaných nářečních skupin na podskupiny.⁴⁸

⁴⁵ Bělič, 1972, str. 11 (příklady užity z této publikace)

⁴⁶ Bělič, 1972, str. 12 (příklady užity z této publikace)

⁴⁷ Bělič, 1972, str. 12

⁴⁸ Čížmárová, Šípková, Kloferová, 2013, [online. 2022-09-20]

Česká nářečí v užším smyslu:

- nářečí severovýchodočeská,
- podskupina podkrkonošská,
- nářečí středočeská,
- nářečí jihozápadočeská,
- podskupinaoudlebská,
- území nářečně různorodé,
- podskupina českomoravská.

Středomoravská nářeční skupina:

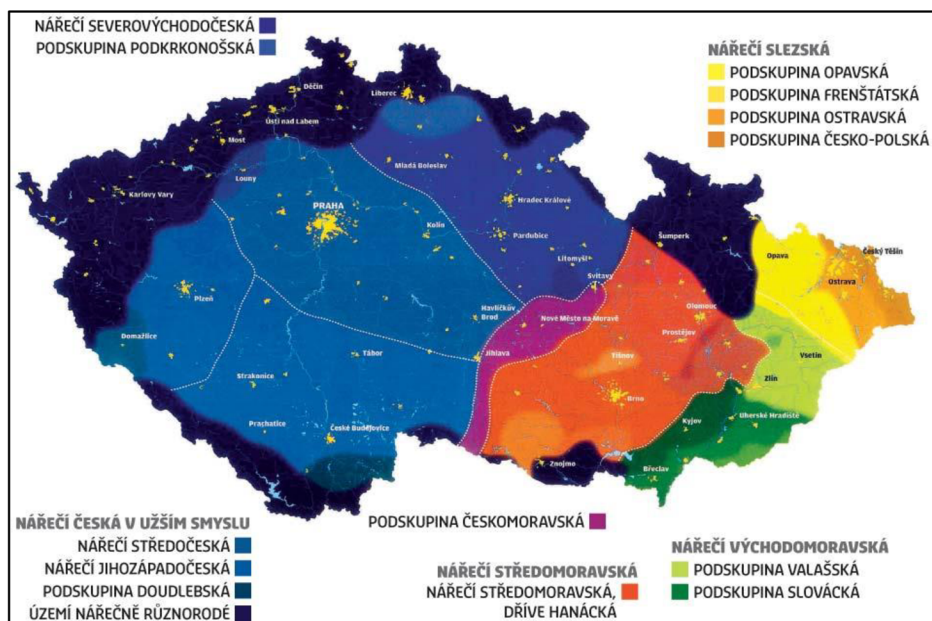
- nářečí středomoravská, dříve hanácká.

Východomoravská nářeční skupina:

- podskupina valašská,
- podskupina slovácká.

Slezská nářeční skupina:

- podskupina opavská,
- podskupina frenštátská,
- podskupina ostravská,
- podskupina česko-polská.

Obr. 2 Regionalizace českých nářečí zdroj: Hospodářské noviny – Jak se kde mluví

1.8 Zaměření na slezskou nářeční skupinu

V této kapitole se zaměříme zejména na slezskou nářeční skupinu, konkrétněji česko-polskou podskupinu, v rámci které je také prováděn výzkum k této diplomové práci, a proto je považována za stěžejní.

1.8.1 Hlavní znaky nářeční skupiny⁴⁹

Zásadním důvodem pro silné pohraniční přenášení jazykových jevů je zejména fakt, že sdružení nářečních izoglos, jež jsou považovány za základní hláskoslovná různění mezi českým a polským jazykem, netvoří tak stabilní hranici národního uvědomění vzájemných sfér spisovného jazyka českého a polského.⁵⁰ Základní znaky česko-polského nářečí jsou následující. V první řadě již dříve zmiňovaný přízvuk na předposlední slabice, oproti klasickému pravidelnému přízvuku u nářečí jiných. Tento odlišný přízvuk souvisí také s užitím emfatického rozdílu přízvučných a nepřízvučných slabik, na rozdíl od důrazného prodlužování a zvyšování tónů na přízvučných samohláskách u přízvuku na první slabice.

V soupisu souhlásek se nachází dvojice *l-l'*, tedy tvrdé a měkké (netvrdé) na rozdíl od středního *l*, které je ve spisovném jazyce i ve většině nářečí užívané jako jediné a neutrální. *l* se vyslovuje takovým způsobem, že je špička jazyka přitisknuta ke kořenům horních řezáků a hřbet jazyka je prohlouben a snížen tak, že rezonanční dutina se zvětší a tón je tvrdší. Na rozdíl u měkkého *l'* je přední část hřbetu přimykána k okraji patra tvrdého mnohem širší plochou, než známe u spisovného *l*. Výslovnost je v důsledku toho palatalizována s menší rezonanční dutinou a z hlediska akustiky je výslovnost částečně měkkí.

Objevují se také dvojice *s-s'* a *z-z'*. Sykavky tvrdé se v rámci těchto dvojic artikulačně vyslovují jako ostré sykavky ve spisovné češtině a v jiných nářečích. Výslovnost palatalizovaných sykavek je v důsledku intenzivnější a napjatější. Když vyslovujeme *s* a *z* je střední část hřbetu jazyka přibližována k hraně dásňového výstupku. Ovšem naopak při artikulaci *s'* a *z'* je střední část hřbetu jazyka vypínána dozadu k tvrdému patru a přední část jazyka se podsouvá pod dolní řezáky.

⁴⁹ Bělič, 1972, str. 307–315, zdroj využit v rámci celé kapitoly 1.7.1

⁵⁰ Bělič, 1972, str. 18

Na rozdíl od krátkosti a délky ve všech nářečích jsou zde pouze hlásky krátké. Ač jsou občas samohlásky prodlužovány, nedá se hovořit o protikladu krátkosti a délky a není možné zakládat na nich rozdíly významů slov a tvarů. Inventář samohlásek obsahuje většinou šest členů: *i, y, e, a, o, u*, přičemž *i* a *y* jsou zvláštní fonémy, neboť nejde pouze o fonetickou variantu jednoho fonému *i*, ale jedná se o fonémy dva *i/y*.

1.8.2 Historie pomezí česko-polského do současnosti

Na českém břehu Olše, hraniční řece Česka a Polska, žije silně zastoupená polská národnostní menšina. Tato část polského obyvatelstva zde má již hluboké kořeny, neboť se jedná o původní obyvatelstvo. Historicky, po první světové válce došlo k rozdělení Těšínského Slezska na českou a polskou část a tito lidé se stali národní menšinou. Rozhodnutí o výše uvedeném rozdělení historicky, geograficky, politicky a do značné míry i etnicky homogenního Těšínského Slezska padlo 28. července 1920. Od té doby se demografická situace v Československu pro místní polské obyvatelstvo začala vyvíjet nepříznivě. Tehdejší sčítání lidu poté poukázalo na to, že z dřívějších 69 % zástupců polského obyvatelstva klesl jejich poměr na 38 %, tedy asi o 68 tisíc lidí a zároveň byl sledován nárůst celkového počtu Čechů. A přesto, že Poláků v české části Těšínského Slezska stále ubývá, dodnes je zde síť polských škol a školek.⁵¹

Staré jazykové pomezí česko-polské má mnoho jevů společných češtině a polštině obecně. To, že jich je po mnoho zejména v pohraničí je logické jak ze souvislostních hledisek geografických tak historických, ovšem neustále společných znaků přibývá i západně, směrem do středu republiky. Naznačeno bylo už i užití přízvuku na předposlední slabice, jako v polštině, v severních úsecích východomoravské nářeční skupiny. Sledujeme kompaktní izoglosu neexistence délky významotvorné u samohlásek, oproti funkčnímu protikladu krátkých a dlouhých samohlásek. Tato izoglosa úhrnem tvoří hranici nářečí slezských oproti východomoravským. Určité znaky, které jsou spojovány ve východnějších nářečích českého jazyka se znaky slovenštiny, jsou v oblastech slezských tak stejně souhlasné

⁵¹ Bogoczova, 1998, str. 7

s polskými znaky, zároveň také příznačné pro polštinu s výskytem pouze v určitých částech slezských nářečí.⁵²

1.8.3 Záolží

Výraz Záolží či nově také možno Záolší či Záolzi. Tyto výrazy jsou počestěné a vycházejí z původního polského označení *Zaolzie*. Jedná se o pojmenování levobřežní oblasti hraniční řeky Olše, která tvoří hranici mezi dvěma státy. V prostředí společenském i zeměpisném této pohraniční oblasti neustále dochází ke kulturním střetům. Mezi státy neustále sledujeme, jak často nezáměrně pronikají kulturní hodnoty, vzájemně probíhají výměny vzorů, názorů a způsobů životních stylů. Zároveň však také dochází k intenzivní rivalitě mezi těmito zákonitostmi v roli občanů celé pohraniční oblasti. Historie kulturního dědictví je ovšem tak silná, že se často hranice považuje nejenom za rozdělovací, ale určitým způsobem také spojovací prostředek dvou společenských a kulturních organismů.⁵³

Obr. 3 Hraniční řeka Olše

zdroj: Vlastní fotografie

Výraz je také alternativou pro označení české části Těšínského Slezska. V české dialektologické literatuře se užívají termíny *polsko-český smíšený pruh*, *východolašská* nebo *východoslezská nářečí*. Záolží začíná v okolí Mostů u Jablunkova (hraniční město se Slovenskem) a končí u Bohumína. V podrobnějším popisu studovaného území jsou v oblasti vyčleněny čtyři regiony. Prvním regionem je *jablunkovský*, který zastřešuje jihovýchodní část oblasti. Druhý region je označován

⁵² Bělič, 1972, str. 17

⁵³ Rusek, 2010, str. 10–11

jako *bohumínský*, neboť je lokalizován u Bohumína a tedy v severozápadní oblasti. Střed oblasti zastřešuje region *centrální*, který vede od Dětmarovic a Petrovic přes Český Těšín a Třinec po Tyru a Bystřici. Poslední čtvrtou oblastí je *pásmo západního pohoří*, hraničícího s lašskými dialekty Pražma, Frýdku a Ostravy.⁵⁴

V této oblasti sledujeme jazykovou smíšenost a nemálo zde panuje česko-polský bilingvismus. Místní lidé zde denně užívají lidový dialekt, kterým spolu komunikují i na okraji polské strany. V oficiální a písemné komunikaci se obyvatelé Záolží však vyjadřují povětšinou česky a jen méně často polsky. Odvíjí se to od úrovně zvládnutí jazyka, od tématu konverzace, jazykové kompetence či kompetencí komunikačního partnera.⁵⁵

Mapa oblasti Záolží

Obr. 4 Oblast Záolží

zdroj: Bogoczova (1998), str. 11

Samotná kompetence však nemůže zaručit úspěšnou komunikaci. Řečník musí předvést takzvanou komunikativní kompetenci, tedy být schopný vhodně užívat jazyk

⁵⁴ Bogoczova, 1998, str. 9–10

⁵⁵ Bogoczova, 1998, str. 9

a vědět, co je v jazyce v daném situačním kontextu společensky přijatelné. Jde o takzvané situační podmiňování způsobu užívání jazyka v souladu s jeho funkcemi. Kromě termínu komunikativní kompetence se však používají také termíny: komunikační návyky, komunikativní dispozice či komunikativní strategie.⁵⁶

Výzkum obyvatel se zaměřením na rodiny žijící v Záolží provedl Ústav pro výzkum etnika Polska v České republice spolu s pobočkou Slezské univerzity v Cieszyně. Dospěli hned k několika poznatkům. Například zjistili, že počet smíšených manželství na Záolží vykazuje rostoucí tendenci. Exogamní rodiny tak nepochybně urychlují proces asimilace ve prospěch společnosti. Většina dětí z takových rodin se obvykle učí v místních školách českých a jsou orientovány na národ rodiče, který se hlásí k českému národu. Jazyk rodinné komunikace je buď společný jazykový kód – lidové nářečí Těšínska, jazyk většinového národa – čeština, nebo jazyk rodiče pocházejícího z druhé strany pohraničí – polština. Setkáváme se však i s případy, kdy dítě komunikuje s každým z rodičů jiným kódem, například s jedním v nářečí a s druhým v češtině apod. V takovémto případě může dojít k tomu, že si dítě vypěstuje kladný vztah k národům obou rodin a dojde z jejich strany k pocitu dvojí národní sebeidentifikace, která je mezi oběma státy vyrovnaná. Tato skutečnost se dokonce zdá být jistou šancí pro malá etnika spoléhající na asimilaci.⁵⁷

1.8.4 Polská menšina na Záolží

Mladí lidé povětšinou nedodržují národní princip a při hledání životního partnera neberou ohledy na národnost. A protože se občané polské i české národnosti denně setkávají, snadno vznikají smíšená manželství. Starší lidé svůj nesouhlas vyjadřují častěji, když vidí smíšené manželství, neboť se jich obávají jako potenciálních zdrojů konfliktů či nedorozumění v rodině. Zajímavostí je, že muži jsou kritičtější než ženy. Možná si uvědomují, že asimilace také urychluje ostrakismus. Negativní hodnocení smíšených manželství staršími domorodými obyvateli je pochopitelné vzhledem k rostoucímu ohrožení menšin asimilací.⁵⁸

Ústava České republiky stanovuje národnostním menšinám, včetně té polské, právo na vzdělávání v mateřském jazyce. Síť škol s polským vyučovacím jazykem pokrývá území dvou krajů: Frýdek-Místek a Karviná. Polské školství má v českém

⁵⁶ Bogoczova, 1998, str. 41

⁵⁷ Bogoczova, 1998, str. 10

⁵⁸ Bogoczova, 1998, str. 12

Těšínském Slezsku dlouhou a bohatou tradici. Menšinově působí od roku 1920, tedy od rozdělení Těšínského Slezska. Po tomto rozdělení se polské obyvatelstvo Záoří stalo menšinou. V tomto okamžiku začal zvýšený příliv Čechů, což mělo za následek výrazné změny ve složení obyvatel Záoří. V meziválečném období se polské školství dále rozvíjelo, i když se počet žáků v polských třídách snižoval. Po válce se pak v globálu klesající tendence žáků v polských třídách ještě prohlubovala. Menšinové školství bylo centrálně financováno státem v souladu s ustanovením smlouvy uzavřené mezi Polskem a Československem v roce 1947.⁵⁹ Avšak i přesto dlouho existující i nově vzniklé školy s polským vyučovacím jazykem postupně zanikaly a nadále zanikají, neboť jsou náročnější na provoz. I přes tuto skutečnost můžeme na území Záoří nadále najít hned několik škol ve všech vzdělávacích stupních, i když v mnohem nižším počtu, ale přeci.

Poláci na Záoří tvoří polské etnikum, které je početně menší než dominantní národnost a mající jinou národnost než ostatní příslušníci národa. Poláci tak žijí a vyvíjejí se izolovaně od národa, se kterým se sami identifikují. Od zbytku jsou tedy odděleni politickou hranicí, a žijí v rámci jiného státního útvaru, než většina příslušníků daného národního společenství. Dá se říci, že obývají domovské území a zároveň přežívají v cizím prostředí.⁶⁰

Svůj pocit oddělenosti a etnického uvědomování se polská menšina na území Záoří nesnaží potlačit, spíše naopak. Na celém území se tak často můžeme setkat s bilingvismem. Tato dvojjazyčnost je nejčastěji postřehnutelná kupříkladu při hlášení z rozhlasů na nádražích či při ohlašování stanic ve vlacích. Funguje to způsobem, že hlasatel ohlásí zprávu prve česky a hned na to polsky. Stejným stylem jsou uzpůsobeny nápisy a dopravní značky s názvy měst a obcí, které kromě českého názvu disponují i polským výrazem pro dané město či obec.

Dle výzkumu *jazykové komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska* Ireny Bogoczové z roku 1993 však vyplývá, že značná část polských respondentů vyjadřuje nesouhlas, neboť většina z dotazovaných neužívá polských výrazů vůbec. Často jde totiž spíše o nešťastný překlad, protože se v Polsku určitých pojmenování vůbec neužívá a jedná se patrně o tendenci explicitně vyjádřit fakt, že v dané oblasti společně žijí rozdílné národnostní skupiny. Polské menšině

⁵⁹ Bogoczova, 1998, str. 12

⁶⁰ Bogoczova, 1998, str. 38

pravděpodobně tak jde o zachování polských nápisů zejména z principu i přes realitu, že jim občané nevěnují dostatečnou pozornost.⁶¹

Dvojjazyčnost v Záořží

Obr. 5 Dvojjazyčný nápis „Třinec“ zdroj: vlastní fotografie

Obr. 6 Dvojjazyčný nápis „Český Těšín“ zdroj: vlastní fotografie

Obr. 7 Dvojjazyčný nápis „nábřeží Míru“ zdroj: vlastní fotografie

⁶¹ Bogoczova, 1993, str. 42

1.8.5 Nářečí dnes

Jak bylo zmíněno v úvodu, slovní zásoba národního jazyka je ve vývoji v čase postupně obměňována v důsledku zániku zastaralých výrazů a vzniku výrazů nových. Stejně tak se mění obsah nářečí a z takzvané živé mluvy se mnohá slova i spolu s celými skupinami slov vytrácejí. Tyto změny jsou v pohybu zejména v důsledku společensko-hospodářských poměrů a s tím spojenými změnami v životním stylu současné generace, přičemž na venkově tyto změny jsou pozorovatelné nejlépe. Ve výzkumech pak sledujeme neznalost určitých výrazů ze strany mladé generace, avšak v naprosté opozici se nacházejí výrazy, které mladí užívají denně, často bez uvědomění, že vůbec v danou chvíli užívají nářeční prvek, např: *synek*.⁶²

Ustupování nářečí tradičních, ovšem není jev pouze současné doby. Datováno je už ve středověku, kdy se i Jan Hus nechal slyšet ve věci šíření cizích slov do slovní zásoby běžně užívané. Pražani kupříkladu byli kritizováni za nedokonalost či nedbalost ve výslovnosti tvrdého y apod.⁶³

1.9 Výzkum nářečí

1.9.1 Jazykový zeměpis

Jedná se o jazykovědnou disciplínu, která se uplatňuje zpravidla v dialektologii a zabývá se zkoumáním diferenciací jednotlivých nářečních jevů geografického rozložení. V rámci jazykového zeměpisu se provádí výzkum nářečí uplatněním jazykovězeměpisných metod, přičemž jsou zkoumané jevy zakreslovány do mapy. Celkový soubor vytvořených map tvoří jazykový atlas. Hlavní náplní tohoto atlasu nemá být pouhé znázornění hranic mezi nářečími, ale zasazení jevů do širších souvislostí. Najdeme zde tedy i rozbor jejich jazykových shod, rozdílů a vzájemných kontaktů. Sledujeme také důvody vzniku a následovné šíření. Také poukazují na fakt, že neexistuje ideálního, čistého nářečí.⁶⁴

1.9.2 Metody sběru jazykového materiálu

Existuje hned několik metod sběru jazykových materiálů. Prvním typem jsou metody zvukového zaznamenávání mluvených textů a jejich vypisování. Tento typ je příhodný zvláště pro výzkum syntaktických a hláskových jevů. Dalším typem

⁶² Ireinová, Konečná, 2016, str. 2–4

⁶³ Ireinová, 2020, str. 5

⁶⁴ Kloferová, 2020 [online; 2022-11-14]

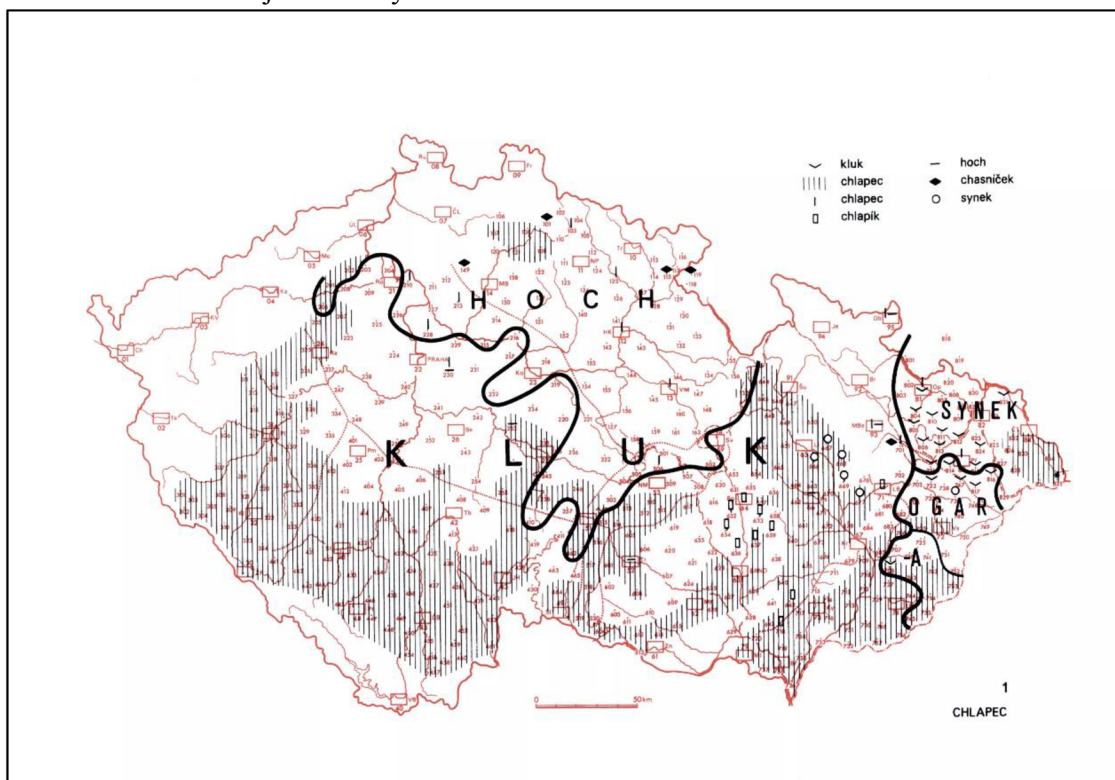
záznamu nářečních jevů jsou metody explorační, z nichž jsou informace získávány pomocí zvláštních dotazníků. S dotazníky se pracuje buď přímou metodou, nebo metodou nepřímou. Metodu přímého výzkumu je možno využít ve všech typech jazykovězeměpisného bádání. Ideální zejména pro sběr dat přímo v terénu s okamžitou interakcí exploračního-dialektologa a informátora, přičemž jsou promluvy většinou zaznamenávány i zvukově. Metoda nepřímého výzkumu naopak spočívá na písemném zaznamenávání formou dotazníku exploračním-nedialektologem, často také za spoluúčasti informátora. Tento způsob je výhodný zejména díky časové úspoře a možnosti zaznamenat rozsáhlé území za poměrně nízký čas.⁶⁵

1.9.3 Jazykovězeměpisná kartografická metoda

Je užíváno hned několik způsobů zobrazení zkoumaných jevů do podkladové mapy s vyznačenou sítí lokalit obcí a měst, ve kterých byl proveden sběr materiálů nářečních jazykových prostředků. V *metodě nápisové* je každá lokalita označena záznamem v písemné formě příslušné lokality. *Metoda symbolová* znázorňuje jazykové prostředky na mapě jako geometrické symboly, popřípadě číslice. Díky umístění a dalšího členění geometrických útvarů se vyjadřuje hierarchizace znázorněných jevů v jazykovém systému. Přehlednost grafické podoby nám umožňuje *metoda plošného zobrazení*, kterou dále dělíme na *metodu izoglosovou*, tedy vyjádřenou pomocí linie, označující oblast s potenciálním výskytem jevu. Dalším typem je *metoda šrafová*, přičemž při jejím využití je areál zobrazen šrafovou, která opticky zdůrazňuje typologický kontext jevů i přes jejich vyznačení na odlišných místech. Nejideálnějším způsobem je pak kombinované užití všech jmenovaných metod.⁶⁶

⁶⁵ Kloferová, 2017, [online; 2022-11-14]

⁶⁶ Kloferová, 2017, [online; 2022-11-14]

Obr. 8 Mapa nářečních jevů

zdroj: Ústav pro jazyk český – Český jazykový atlas

1.9.2 Zkoumaná slovní zásoba

Výběr výrazu užitých ve výzkumech tvoří velmi obsáhlou databázi výrazů, aby bylo možné postihnout co největší část prvků běžné komunikace. Ústav pro jazyk český má precizně zpracovanou nářeční slovní zásobu. Je zpracováno hned několik tematických okruhů. Základ tvoří slovní zásoba každodenního života člověka, v historickém důsledku bližšího souznění lidí s přírodou se v databázi odráží i tato skutečnost a nacházíme bohaté zastoupení přírodních jevů. Na to navazuje objemná skupina výrazů pro pojmenování rostlin a živočichů, dále názvy nejrůznějších pokrmů, označení povahových a vzhledových rysů osob či dokonce intimní stránky z běžného života lidí. Dále nacházíme okruhy s pojmenováním nástrojů, pracovních postupů, konkrétních výrobků a mnoho dalších.⁶⁷

1.9.3 Důležitost výzkumů

Hlavní význam tkví v poslání vědeckém. Jde o jeden z nejdůležitějších historických jazykových pramenů. Odrážejí poslední etapu vývoje jazyka v přirozeném prostředí a pomáhají nám poznávat také dosti staré vývojové fáze jazyka

⁶⁷ Irenová, Konečná, 2016, str.

v rámci geografického rozšíření. Díky těmto poznatkům jsme schopni sledovat mnohotvárnost ve vývoji jazyka spolu s vzájemnými vztahy a propojením nářečí s jazykem spisovným.⁶⁸

Pro učitele je důležité orientovat se ve znalosti nářečí, jež si žáci přinášejí do školy, neboť mu pomáhá uvědomit si, jaké gramatické jevy v jednotlivých krajích dělají žákům problémy ve vztahu ke spisovnému jazyku. Nářečí totiž odrážejí národní jazyk současné češtiny ze dvou hledisek. Z jedné strany zachovávají jeho vývojová stádia a ze strany druhé některé vývojové tendence také předjímají.⁶⁹ Kvůli této skutečnosti se považuje za důležité neustále konfrontovat stav starý s dnešním stavem a zjišťovat v jaké míře platnosti se prvky udržely, či naopak zanikly.⁷⁰

Pravý a nejdůležitější smysl ve výzkumu nářečí spočívá v jedinečném zdroji poznání minulosti i přítomnosti jejich uživatelů. Jde o velmi cenné duševní statky, jež nám přinášejí poznání duchovních i hmotných zájmů lidí, společenskou i kulturní úroveň hospodářské vyspělosti a obraz charakteru daného nářečí. Studium tedy napomáhá k lidskému poznání, jež je na celém bádání nejcennější.⁷¹

⁶⁸ Kellner, 1954, str. 97

⁶⁹ Cuřín, 1977, str. 4

⁷⁰ Cuřín, 1977, str. 5

⁷¹ Kellner, 1954, str. 98

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Výzkumný problém

Jazyk jako takový se neustále vyvíjí a podléhá změnám. Slovní zásoba je stále obohacována novými pojmy, avšak nemálo výrazů zastarává a vytrácí se z běžné komunikace. S nářečím je to podobně. V důsledku stálého přejímání z cizích jazyků se mladým generacím obecně z povědomí vytrácejí znaky jejich vlastních nářečí. V důsledku toho, že v oblasti Těšínského Slezska je nářečí těsně spjato s historií a je zejména starší generací v běžné komunikaci stále hrdě užíváno, nastává otázka, jak moc se nářečí dotýká i nejmladší generace. Zdali alespoň do určité míry nářeční prvky stále přejímají, nesou-li si jej ve svém jazykovém povědomí a jestli nářečí sami také aktivně využívají.

2.2 Cíle práce a metodologie

Předpokládaným cílem diplomové práce tedy bylo zjistit, jak dobře současná mladá generace žáků základních škol na Třinecku zná nářečí a zda jej využívají při běžné komunikaci. Cílovou skupinou pro tento výzkum byli žáci základní školy. Pro výzkum byla vybrána Základní škola Dany a Emila Zátopkových v Třinci. Do výzkumu nářečí se zapojilo 117 žáků druhého stupně, konkrétně žáci šestých, sedmých, osmých a devátých tříd.

Jako výzkumný nástroj byl zvolen dotazník, který byl anonymní. Žáci odpovídali pouze na pár sociokulturních otázek týkajících se pohlaví, třídy, bydliště, vzdělání rodičů či času stráveného na internetu. Tyto otázky byly zahrnuty, aby bylo možné znalosti nářečí uvést do kontextu s jejich stylem života. Sociokulturní otázky tvořily první část dotazníku. Druhá část dotazníku obsahovala věty, v nichž byla vynechána slova. Jednalo se o výčet nářečních prvků spolu s prvky spisovné češtiny a žáci volili možnosti na základě toho, jakou možnost by bezprostředně v rámci běžné komunikace užili. A poslední třetí část obsahovala nářeční prvky slezského nářečí, které měli žáci nahradit synonymy nebo popsat vlastními slovy tak, aby vysvětlili význam slova. Výběr nářečních prvků spočíval v myšlence, aby se v dotazníku objevila jak slova, jež budou žáci znát, tak pojmy, které respondenti zřejmě znát nebudou. Ovšem muselo se zároveň jednat o termíny, kterým starší generace rozumí a běžně je ve své mluvě užívá.

Žáci dotazníky vyplňovali v červnu roku 2022. Dotazníky byly vytvořeny na webové aplikaci Formuláře – Google. Pro tvorbu online dotazníku jsem se rozhodla jednak z hlediska úspory mnoha papíru a také vzhledem k lepší přehlednosti velkého množství materiálů. Ovšem přes skutečnost, že se jednalo o online dotazníky, nejednalo se o distanční formu vyplňování dotazníků, ale klasicky prezenční v přítomnosti žáků i pedagoga ve třídě.

Formuláře byly vypracovávány elektronickou formou v rámci jejich hodin informatiky, nicméně i za mé přítomnosti. Hodiny jsem sama vedla a dohlížela tak na celý průběh zpracovávání. Měla jsem tak výzkum stále pod kontrolou a díky tomu bylo v mé kompetenci žákům podrobně vysvětlit smysl výzkumu, mohli jsme společně probrat teorii nářečí a hlavně se žáci po celou dobu mohli dotazovat a nedocházelo tak posléze k tomu, že by se v otázkách dopouštěli chyb z toho důvodu, že by něčemu nerozuměli.

2.3 Analýza dotazníku

V rámci analýzy dotazníku jsou rozebrány jednotlivé otázky z výzkumu, které jsou popsány a rozebrány. Spolu se slovním vyhodnocením informací sledujeme procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí v samostatných grafech.

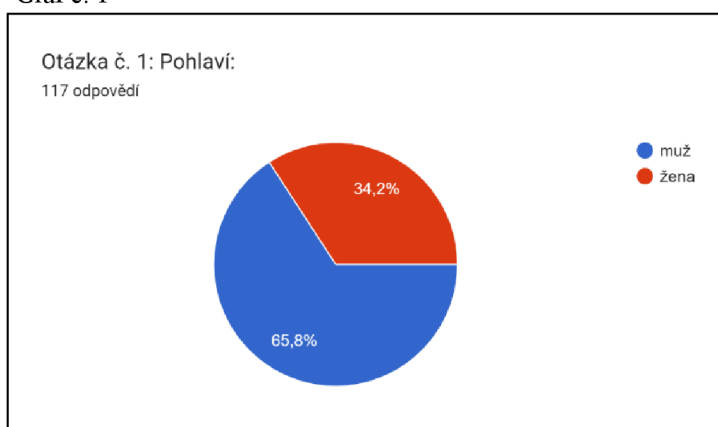
2.3.1 První část dotazníku – sociokulturní otázky

V první části dotazníku se dozvídáme obecné informace o žácích, vyplňujících dotazníky, aby bylo možné propojit vzájemnosti mezi způsobem života a užíváním nářečí a generalizovat tak vzájemně zjišťované informace. Jedná se o 10 otázek uzavřených a jednu otázku otevřenou týkající se bydliště žáků.

1) Otázka číslo 1: pohlaví respondentů

Dotazník vyplnilo 117 žáků, z nichž bylo 77 chlapců a 40 dívek.

Graf č. 1

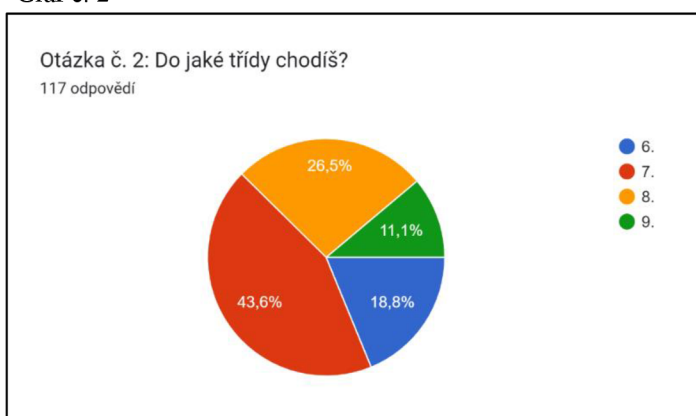

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

2) Otázka číslo 2: ročník, který respondenti navštěvují

Výzkumu se účastnili žáci čtyř ročníků: šestých, sedmých, osmých a devátých. Z toho měl nejvyšší zastoupení žáků sedmý ročník, a to 51 žáků. Další v pořadí, co se počtu žáků týká byl osmý ročník s 31 žáky, na třetím místě byl ročník šestý, jehož zastoupení bylo 22 žáků a nejméně žáků bylo z devátých tříd a to pouze 13.

Graf č. 2

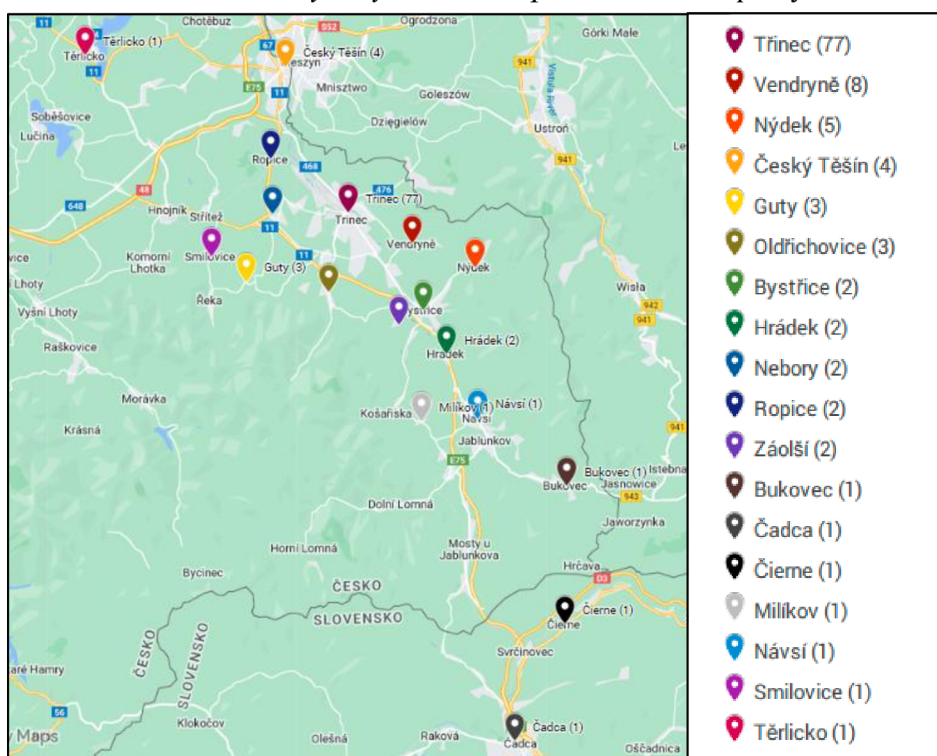
zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

3) Otázka číslo 3: bydliště žáků

V další otázce žáci vyplňovali název města/ obce, kde žijí. Jednoznačně nejvíce zastoupeným místem bydliště je Třinec, tam žije 77 žáků. Druhým nejvíce zastoupeným místem v dotazníku je blízká Vendryně s osmi žáky. Pět žáků dojíždí z Nýdku a čtyři z Českého Těšína. Po třech respondentech byla zvolena oblast Gutů a Oldřichovic. Hodnotu dvou respondentů pak mají obce: Bystřice, Hrádek, Nebory,

Ropice a Záošší. Jedním respondentem zastané obce jsou Bukovec, Milíkov, Návší, Smilovice, Těrlicko a dokonce i slovenská města Čadca a Čierne.

Pro názornou ukázkou byla vytvořena mapa oblasti. Mapa bydliště žáků

Obr. 9: mapa bydliště žáků (zdroj: vlastní tvorba ve službě *Moje mapy Google*)

4) Otázka číslo 4: město a vesnice

Čtvrtou otázkou představoval rozdíl mezi městem a vesnicí. Nadpoloviční většinu, 72 respondentů, představují žáci, kteří bydlí ve městě. Zbylých 45 dětí bydlí na vesnici.

Graf č. 3

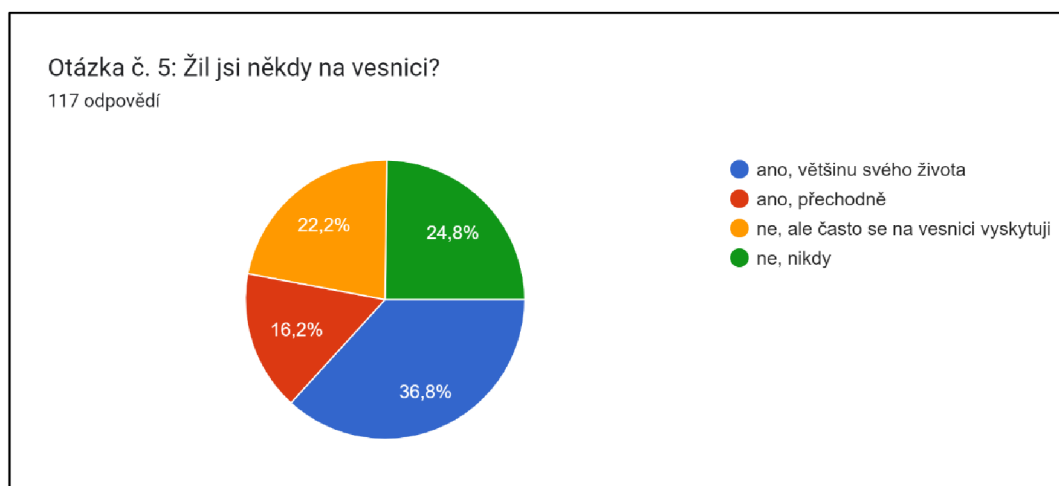

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

5) Otázka číslo 5: život na vesnici

Následující graf pojednává o životě žáků na vesnici podle toho, zdali na vesnici někdy žili, či nikoliv. 43 žáků odpovědělo, že na vesnici žijí většinu svého života, 19 jich žije na vesnici během svého života pouze přechodně, 26 žáků na vesnici sice nežije, ale často se v nějaké vesnici vyskytují a 29 žáků na vesnici nežije, ani nikdy nežilo.

Graf č. 4

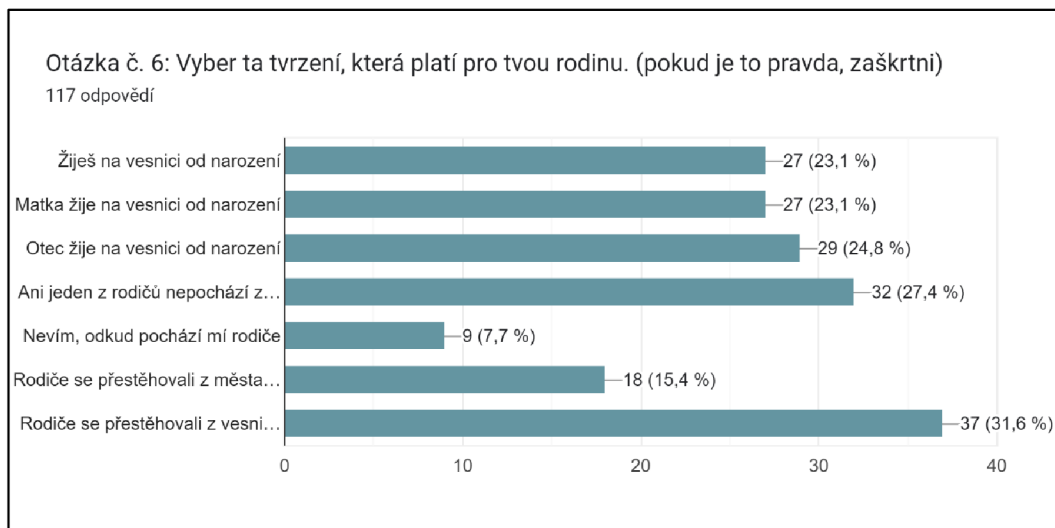

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

6) Otázka číslo 6: bydliště rodinných příslušníků

Pro výzkum bylo také důležité zjistit, odkud pocházejí rodiče respondentů. Protože se může bydliště během života měnit, byla v této otázce možnost vícera odpovědí. Nejčastěji volenou možností byla skutečnost, že se rodiče přestěhovali z vesnice do města. Tuto variantu označilo 37 žáků. Opačnou možnost, tedy stěhování rodičů z města na vesnici označilo pouze 18 žáků. 32 žáků tvrdí, že ani jeden z rodičů nepochází z vesnice. 29 žáků má otce, který žije na vesnici od narození a 27 matku, která taktéž žije na vesnici od narození. Devět žáků nezná původ svých rodičů. A od samotného narození, co se žáků týče, na vesnici žije 27 žáků.

Graf č. 5

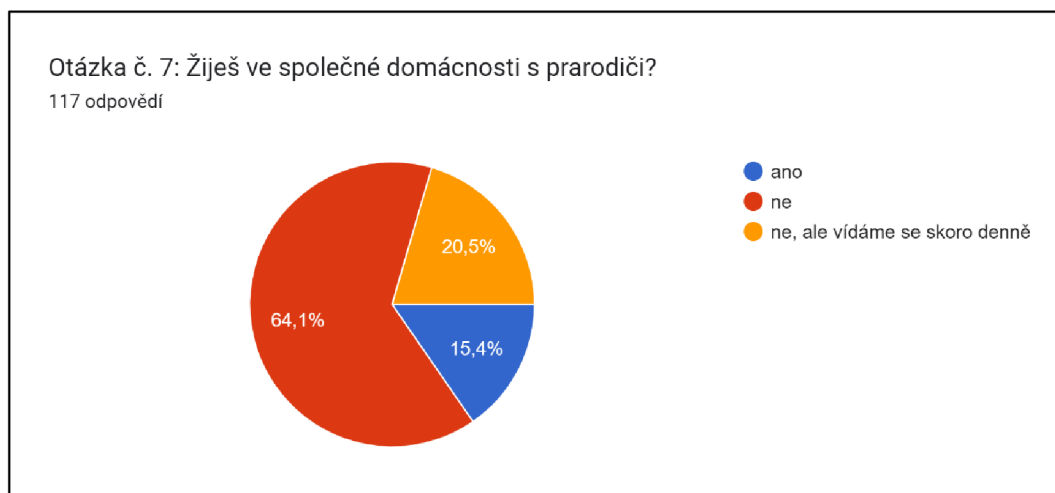

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

7) Otázka číslo 7: kontakt s prarodiči

Žáci byli dotazováni také ve věci kontaktu s jejich prarodiči. Otázka byla zaměřena přímo na jejich společnou domácnost. Žáků, kteří se svými prarodiči ve společné domácnosti nežijí je nadpoloviční většina, přesně 75. Dalších 25 žáků označilo možnost, že sice s prarodiči domácnost nesdílejí, avšak vídají se denně a posledních 18 žáků ve společné domácnosti s prarodiči žije.

Graf č. 6

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

8) Otázka číslo 8: vzdělání matky žáků

V otázce nejvyššího vzdělání matky 41 žáků označilo, že jejich matka má vystudovanou střední školu s maturitou, 23 žáků označilo za nejvyšší vzdělání matky možnost vysoké školy, patnáctkrát byla zvolena možnost učební obor bez maturity, sedmkrát gymnázium, dvakrát vyšší odborná škola a pětkrát pouze základní vzdělání. Procentuální zastoupení je však do jisté míry zkreslené, neboť 24 žáků vůbec neví, jaké je nejvyšší vzdělání jejich matky.

Graf č. 7

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

9) Otázka číslo 9: vzdělání otce žáků

Žáci tak stejně volili nejvyšší vzdělání jejich otce. Vysokou školu jako nejvyšší vzdělání otce označilo 15 žáků, vyšší odbornou školu i gymnázium tři žáci, střední škola s maturitou byla nejčastěji volená možnost a zvolilo ji 40 žáků. Učební obor bez maturity byla možnost 15 žáků a základní vzdělání jako nejvyšší dosažené vzdělání otce zvolilo pět žáků. Z uvedené nabídky vzdělání však 36 žáků nevybralo žádnou úroveň vzdělání, neboť ji neznají.

Graf č. 8

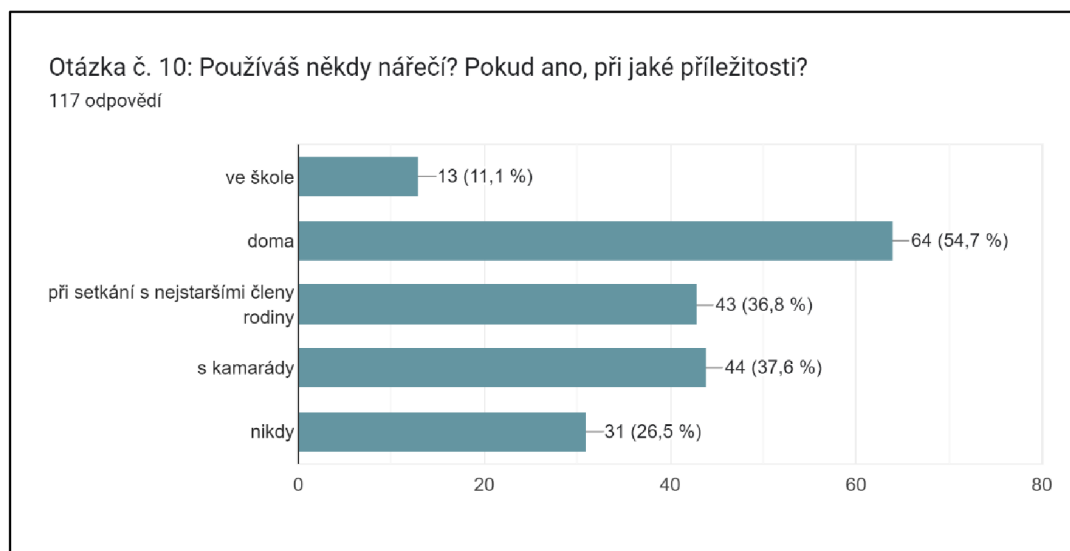

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

10) Otázka číslo 10: užívání nářečí

V následující otázce bylo podstatou zjistit, zdali žáci používají nářečí a případně v jakých situacích. Počet odpovědí byl neomezený, aby bylo možné sledovat četnost jednotlivých odpovědí, a také kvůli individuálním analýzám jednotlivých respondentů. Nejčastějším místem, kde žáci hovoří nářečím je domov, ten volilo 64 žáků. 44 žáků zodpovědělo, že užívají nářečí s kamarády, 43 žáků při setkání s nejstaršími členy rodiny, 13 žáků mluví v nářečí ve škole a 31 žáků vědomě neužívá nářečí nikdy.

Graf č. 9

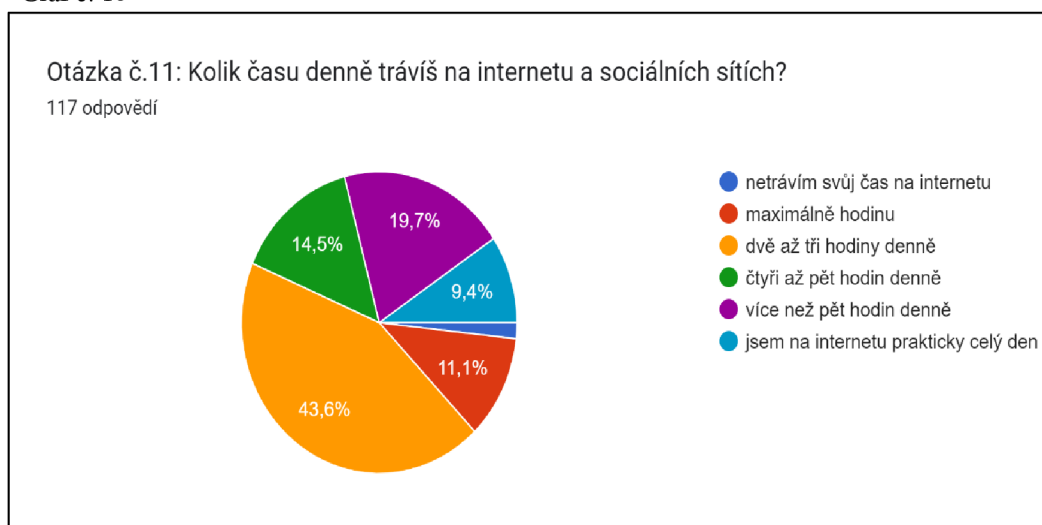

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

11) Otázka číslo 11: čas strávený na internetu

Otázkou ovlivňující jazyk je také to, kolik času děti tráví na internetu a sociálních sítích. Absolutně nejzastoupenější odpovědí byla možnost dvě až tři hodiny denně, kterou zvolilo 51 žáků. 17 žáků zvolilo možnost čtyř až pět hodin denně, 23 žáků tráví na internetu více než pět hodin denně a 11 žáků tvrdí, že jsou na internetu dokonce prakticky celý den. Maximálně hodinu denně na internetu a sociálních sítích tráví 13 žáků a pouze dva žáci z dotazovaných 117 zvolili možnost, že čas na internetu vůbec netráví.

Graf č. 10

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

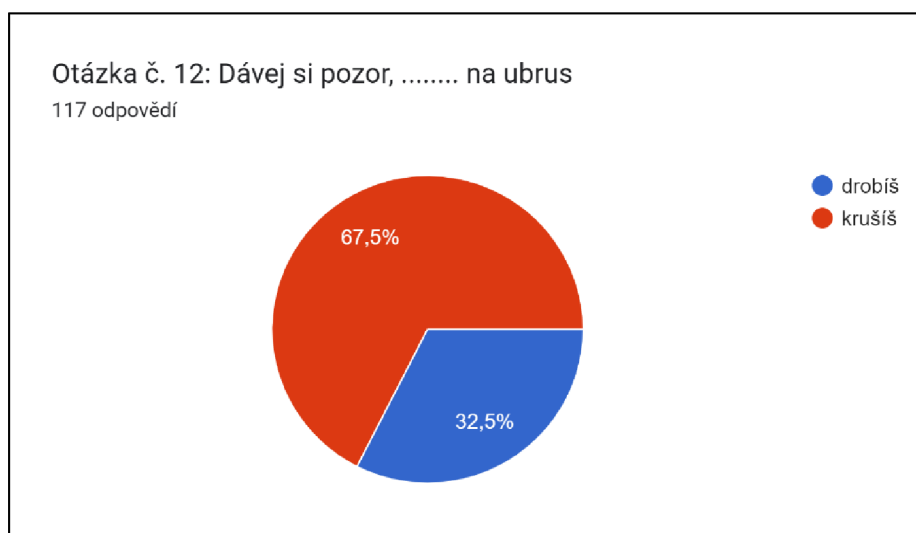
2.3.2 Druhá část dotazníku – užití nářečných jevů

V druhé části nacházíme 21 otázek a jak už bylo zmíněno v úvodu. Žáci vybírají mezi slovy z nářečných prvků užívaných v nejbližším okolí a mezi pojmy spisovné češtiny. Je tak sledována bezděčná volba nářečných či naopak nenářečných prvků.

12) Otázka číslo 12: Dávej si pozor, na ubrus.

Žáci v této otázce volili mezi výrazy *drobot* a *krušit*, ve významu drolení na menší kousky. Výraz *krušit* je zejména v oblasti Těšínského Slezska hojně užíván. Slovo *drobot* je více neutrální a regionálně hojněji vyskytující se. Dotazník poukázal na predikci, že slovo *krušit* je na území Třinecka využíváno častěji, než slovo *drobot*. 79 žáků zvolilo jako svou odpověď výraz *krušit* a 38 žáků vybralo slovo *drobot*.

Graf č. 11

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

13) Otázka číslo 13: Na Velikonoce zaplétáme proutí a říkáme tomu

Pomlázka jako zvykoslovný předmět ve významu svazku prutů, spletených do pramene nejčastěji z vrbových proutků, který užívají muži a chlapci při koledě v den Velikonočního pondělí v rámci obřadního šlehání děvčat a žen, aby zůstaly mladé.⁷² Na Třinecku je tento zvyk stále zachován, a proto byl do dotazníku výraz zařazen, aby se ukázalo, který výraz je hojněji užíván v rámci sledovaného území. Z dotazníku vyšlo najevo následující: 87 žáků zvolilo výraz *karabáč*, 28 žáků užívá výraz *pomlázka* a dva zbývající žáci užívají pro pojmenování svazku proutků výraz *tatar*.

Graf č. 12

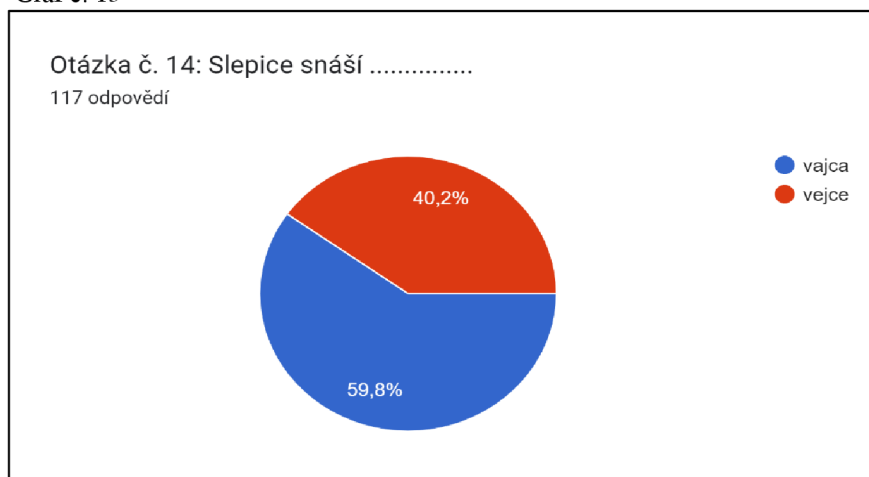
zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

⁷² Český jazykový atlas, elektronická podoba, 2012–2014, [online; 2022-05-14]

14) Otázka číslo 14: Slepice snáší

Další slovo, užitá v dotazníkovém šetření je *vejce*. V nářečí je pro plurál užíván výraz *vajca*. V dotazníku se ukázalo, že téměř 60 %, tedy 70 žáků by v běžné komunikační situaci užilo nářeční výraz *vajca* a zbylých 40 %, 47 žáků vybralo neutrální výraz *vejce*.

Graf č. 13

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

15) Otázka číslo 15: Na zahradě k převážení materiálů používáme

Kolečko, jako zahradnický nástroj na vození hlíny má v češtině hned několik nářečních ekvivalentů. Z dotazníku jsme se dozvěděli, že 90 žáků v komunikaci užívá výraz *točky*, 18 respondentů slovo *kolečka*, osm žáků nástroj k převážení materiálů pojmenovává jako *káry* a jeden žák jako *táčko*.

Graf č. 14

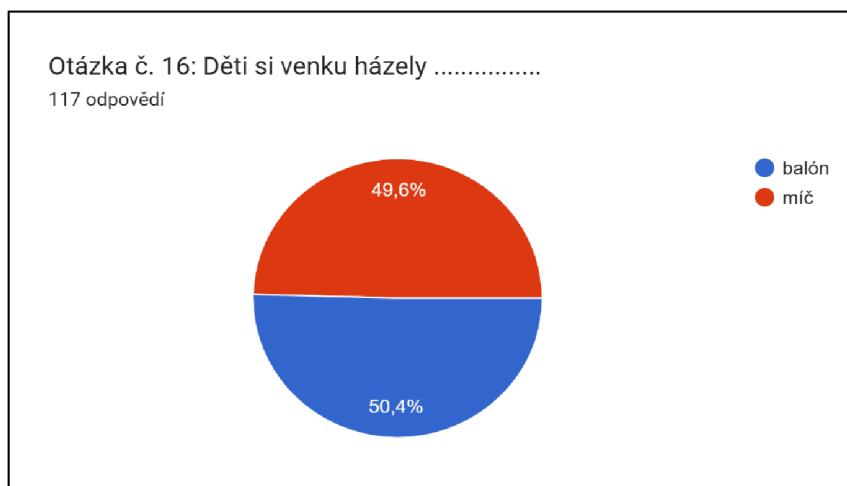

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

16) Otázka číslo 16: Děti si venku házely

Téměř celomoravské pojmenování *balón* je hojně užíváno právě i ve zkoumané oblasti. Výraz *míč* je však celorepublikově užíván více, a proto je zajímavé sledovat, který z výrazů žáci v běžné mluvě užívají. Výsledky byly dosti těsné. Jednalo se pouze o rozdíl jednoho respondenta. Nářeční výraz *balón* užilo 59 žáků a neutrálnější výraz *míč* pak 58 respondentů.

Graf č. 15

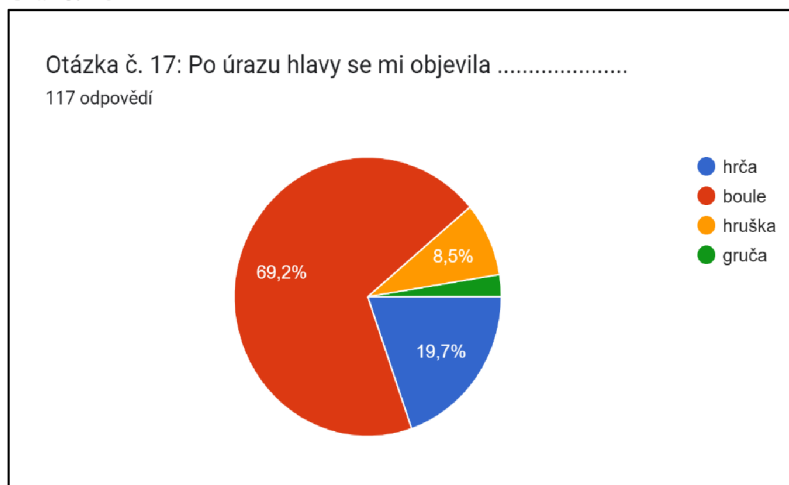

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

17) Otázka č. 17: Po úrazu hlavy se mi objevila

Pro otok po úderu je užíváno hned několik synonymních výrazů. Nářeční hranice jsou v tomto případě dosti nezřejmé a výskyt nářečních ekvivalentů je poměrně pestrý. 81 žáků zvolilo obecný výraz *boule*, 23 *hrče*, 10 *hruška* a pouze tři žáci pojem *gruča*.

Graf č. 16

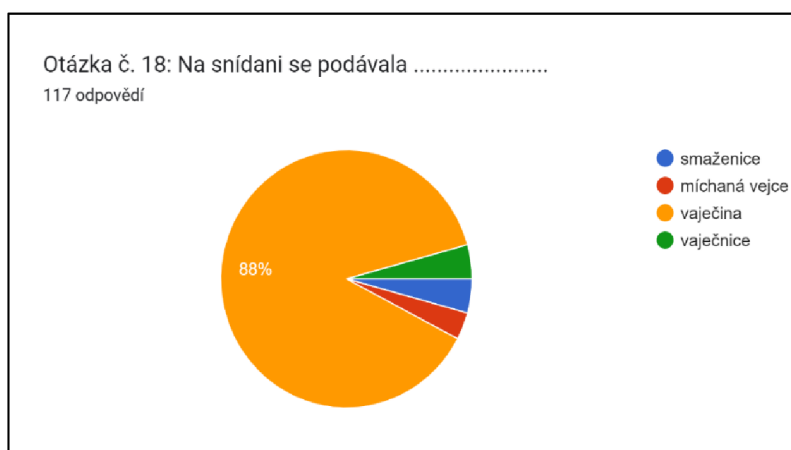

Zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

18) Otázka číslo 18: Na snídani se podávala

Pochoutka z vajec, která jsou rozmíchaná a osmažená, nabízejí nespočet užívaných ekvivalentů. Do dotazníku byly vybrány teritoriálně vymezené a územně nejvíce užívané. Predikcí bylo, že naprostá většina zvolí slovo *vaječina*, neboť výraz je pro zkoumanou oblast typický. Tomu se i stalo, 103 žáků zvolilo právě zmiňovaný výraz *vaječina*, pět žáků pokrm označilo jako *smaženici*, dalších pět žáků zvolilo slovo *vaječnice* a poslední čtyři respondenti volili neutrální výraz *míchaná vejce*.

Graf č. 17

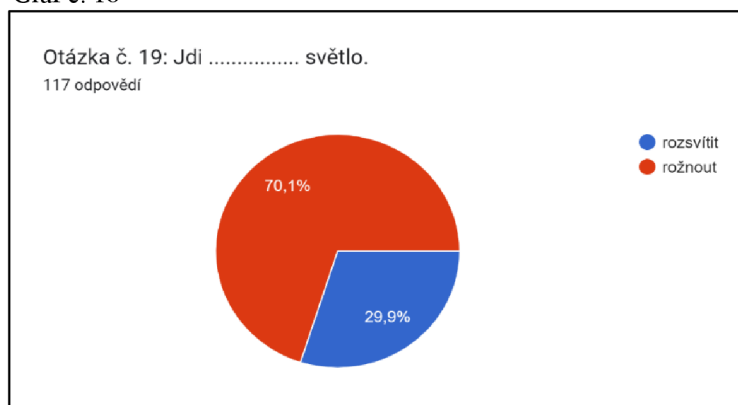

Zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

19) Otázka číslo 19: Jdi světlo.

Typický pojem, který rozděluje české a moravské nářeční skupiny, neboť slovo *rožnout* se vyskytuje právě v moravských nářečích. Jevilo se tedy jako ideální zahrnout onen výběr do dotazníku pro výzkum užívání nářečí. Ukázalo se, že 82 respondentů ze 117 dotazovaných užívá pojem *rožnout* a zbylých 35 žáků by upřednostnilo neutrálnější pojem *rozsvítit*.

Graf č. 18

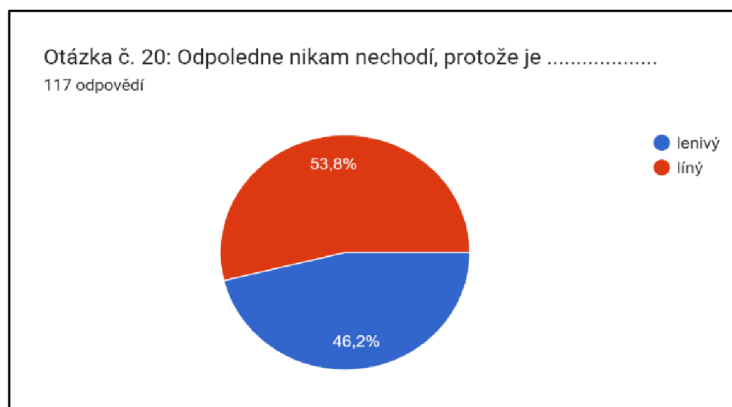

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

20) Otázka číslo 20: Odpoledne nikam nechodí, protože je

V otázce číslo 20 byla sledována diferenciací adjektiva *líný*, které je užíváno napříč celou republikou. V česko-polském nářečí se však objevuje výraz *líný*. Je sledováno, zdali žáci základních škol užívají nářeční pojem, nebo výraz užívaný v celém zbytku republiky. Podle výzkumu neutrální pojem *líný* by v běžné komunikaci užilo 63 žáků a nářeční výraz *lenivý* by pak užilo 54 žáků.

Graf č. 19

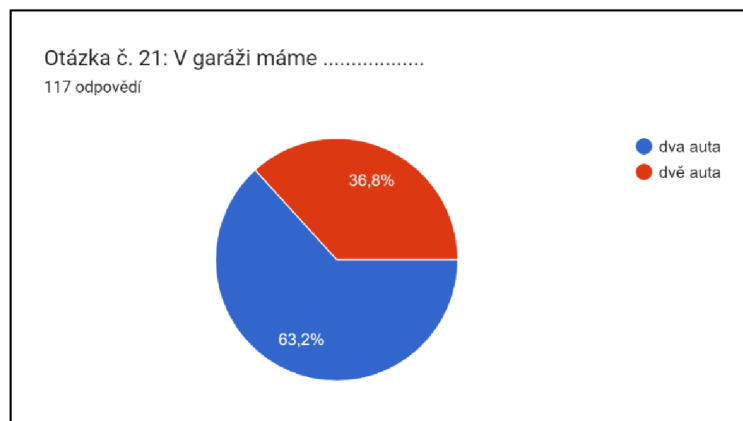

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

21) Otázka číslo 21: V garáži máme

Ve slezských nářečích je v rámci číslovky *dvě*, zejména ve středním rodě často užíváno spojení: *dva auta*, namísto správné varianty *dvě auta*. V dotazníku je tedy sledováno, zdali jsou žáci tímto nářečním užitím ovlivněni. Je sledováno, který výraz by respondenti bezprostředně v běžné komunikaci užili. Ukázalo se, že 74 žáků ze 117 dotazovaných by užili nářeční spojení *dva auta* a zbylých 43 žáků by použilo výraz správný, tedy *dvě auta*.

Graf č. 20

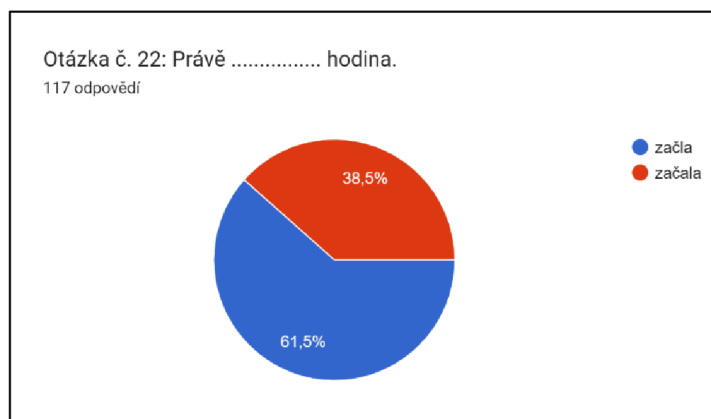

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

22) Otázka číslo 22: Právě hodina.

V rámci slovesného výrazu začít se ve Slezsku objevuje výraz *začla*, místo správného *začala*. Zápis tohoto výrazu se může zdát velké části české populace nesprávný, ovšem spoustě uživatelům slezských nářečí tento pojem přijde přirozený. Sledován proto byl i výběr onoho slovesa. Potvrdilo se, že většina žáků opravdu užije spíše výraz *začla* nežli *začala*, konkrétně 72 žáků a zbylých 45 užije výraz *začala*.

Graf č. 21

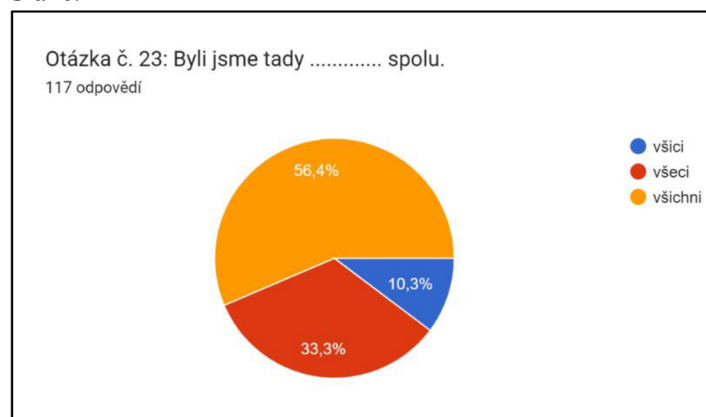

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

23) Otázka číslo 23: Byli jsme tady spolu.

Ve významu *všichni* je na území České republiky v rámci nářečních skupin hned několik nářečních variant. V pohraničí Moravy a Slezska jsou užívány výrazy *všeci* a *všici*. V dotazníku byli respondenti dotazováni právě v otázce výběru těchto výrazů. Ukázalo se, že 66 žáků by užilo neutrální výraz *všichni*, 39 žáků výraz *všeci* a 12 zbylých výraz *všici*.

Graf č. 22

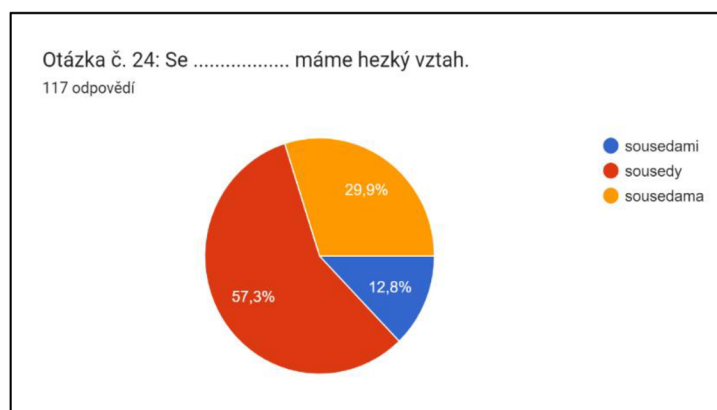

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

24) Otázka číslo 24: Se máme hezký vztah.

Ve skloňování substantiva *sousedé* v sedmém pádě v rámci různých nářečních variant sledujeme hned několik možností. Ukázalo se, že zrovna variantu *sousedami*, kterou Český jazykový atlas zaznamenává ve zkoumaném území jako nejčtenější by užilo pouze 15 žáků, druhý nářeční výraz *sousedama* by spíše vybralo 35 žáků a nejvíce volenou možností byl tvar *sousedy*.

Graf č. 23

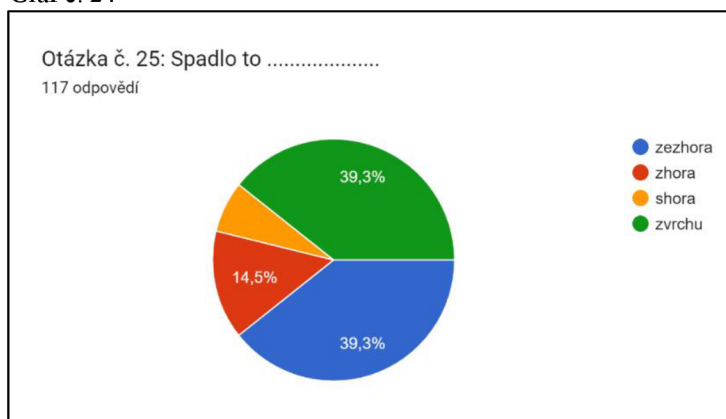

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

25) Otázka číslo 25: Spadlo to

Výraz *shora* ve výzkumu z minulého století v *Českém jazykovém atlase* disponuje velmi pestrou zásobou variant. Do dotazníku byly vybrány čtyři výrazy, které jsou ve sledované oblasti nejčtenější. Vyhodnocení ukázalo, že 46 respondentů volí výraz *zezhora*, stejně tak 46 žáků vybralo slovo *zvrchu*, dalších 17 respondentů užívá pojem *zhora* a jen osm žáků volí výraz *shora*.

Graf č. 24

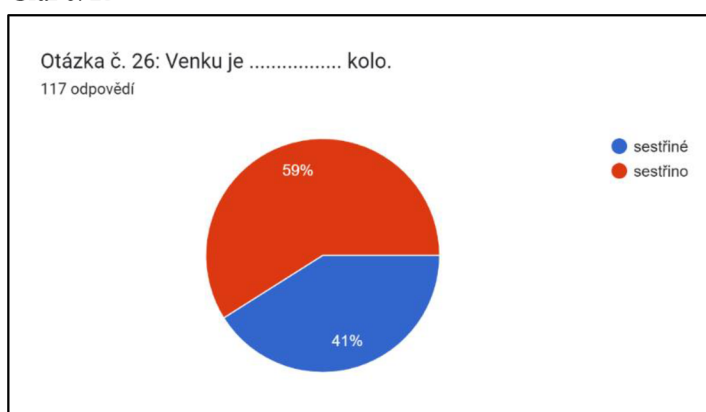

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

26) Otázka číslo 26: Venku je kolo.

Při skloňování ve čtvrtém pádě přídavného jména od slova *sestra* se v naší republice objevuje spousta nářečních variant. Do dotazníků byly vybrány dva nejhojněji užívané výrazy ve zkoumané oblasti. 69 žáků volilo výraz *sestřino* a 48 žáků užívá spíše výraz *sestřiné*.

Graf č. 25

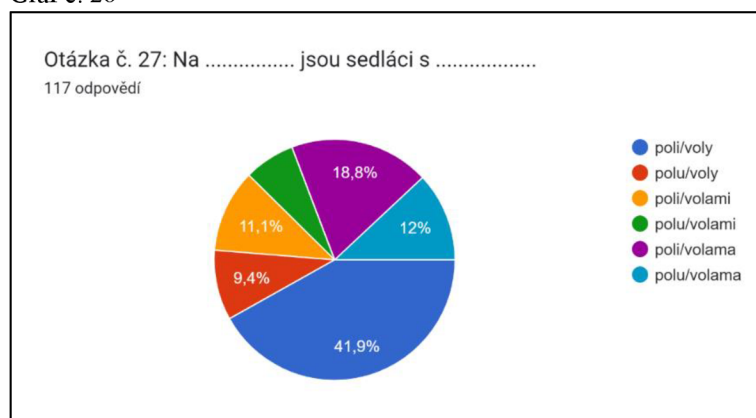

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

27) Otázka číslo 27: Na jsou sedláci s

Výše zmíněná věta byla záměrně zvolena proto, aby bylo možné sledovat skloňování dvou nářečních výrazů zároveň. Nejčastěji volená varianta byla *poli/voly*, kterou zvolilo 49 žáků, následovala varianta *poli/ volama*, kterou upřednostnilo 22 žáků. 14 žáků vybralo možnost *polu/ volama*, 13 žáků *poli/ volami*, 11 žáků *polu/ voly* a posledních osm odpovědí žáků směřovalo k výrazu *polu/ volami*.

Graf č. 26

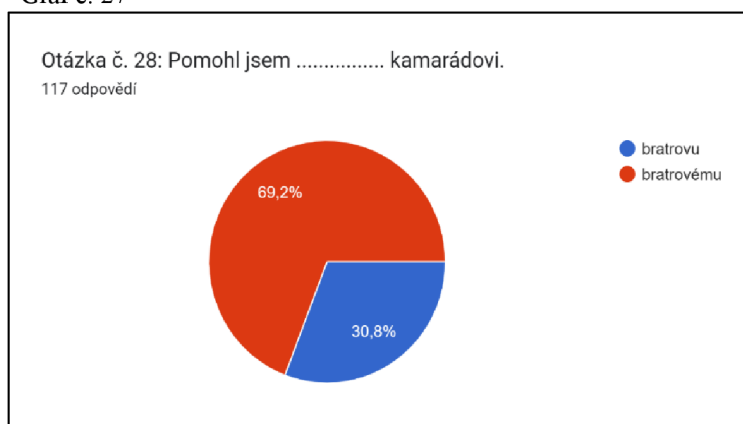

Zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

28) Otázka číslo 28: Pomohl jsem kamarádovi.

Privlastňovací přídavné jméno *bratrův* má ve třetím pádě ve slezském nářečí tvar *bratrovému*. Tento tvar užilo v dotazníku téměř 70 %, tedy 81 žáků ze 117 dotazovaných. Variantu *bratrovu* pak užilo 36 žáků, což čítá něco málo přes 30 %.

Graf č. 27

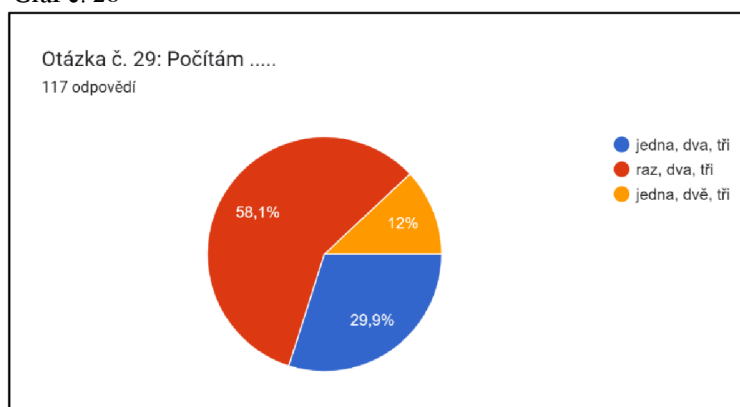

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

29) Otázka číslo 29: Počítám

Číslovka *dvě* už byla v dotazníku zkoumána. Důvodem znovu užití bylo ověření problémového používání oné číslovky v rámci komunikace. Ukázalo se, že žáci mají číslovku zakořeněnou častěji jako výraz dva, a proto je pro ně takovýto tvar přirozený v různých situacích. Ukazuje se také tvar jiné číslovky, a tou je *jednička*. Žáci jej v nemalém počtu upřednostnili ve tvaru *raz*, namísto *jedna*. Konkrétně 68 žáků volilo možnost *raz, dva, tři*. Dalších 35 žáků přiznali, že počítají stylem *jedna, dva, tři* a posledních 14 žáků vybrala jako nejpřirozenější možnost *jedna, dvě, tři*.

Graf č. 28

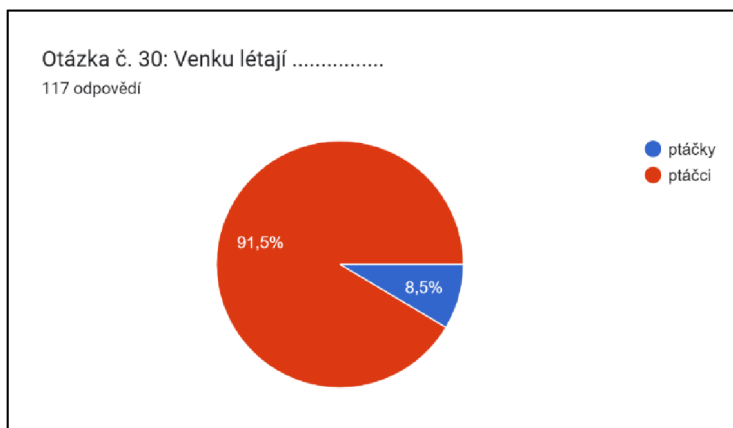

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

30) Otázka číslo 30: Venku létají

V této otázce byla sledována nářeční diference prvního pádů v množném čísle u slova *ptáček*. Nářeční varianta výrazu *ptáčky* není typická pouze pro slezská nářečí, ale pro celou oblast Čech. Proto se zdála ona varianta příhodná a zajímavá jako výzkumný prvek. Výraz *ptáčci* v dotazníku ovšem příliš u žáků neobstál, zvolilo jej pouze 10 žáků. Zbýlých 107 respondentů upřednostnilo výraz *ptáčci*.

Graf č. 29

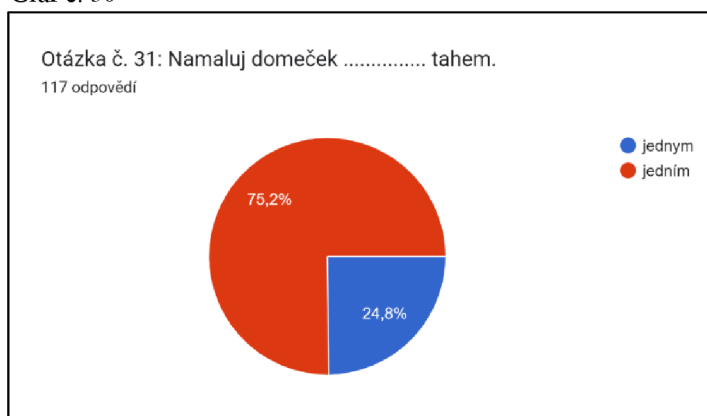

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

31) Otázka číslo 31: Namaluj domeček tahem.

V Sedmém pádě číslovky *jeden* byly zvoleny dvě varianty, přičemž výraz *jedním* zasahuje výrazně větší oblast republiky, než výraz *jednym*. Nicméně šlo o to zjistit, zdali žáci užívají nářečí, tudíž byla použita i nářeční varianta pro danou oblast: *jednym*. Tuto nářeční variantu užilo 29 žáků, avšak mnohem větší část žáků zvolila výraz *jedním*, konkrétně 88.

Graf č. 30

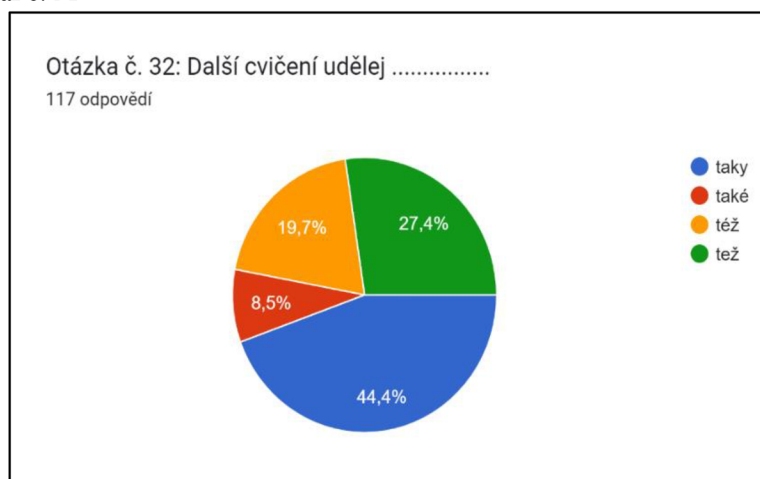

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

32)Otázka číslo 32: Další cvičení udělej.....

Adverbium *také* má hned několik nářečních ekvivalentů. Protože jde o příslovce často užívané, byly vybrány hned čtyři možnosti, jak tuto skutečnost vyjádřit. Slovo *taky* užilo 52 žáků, výraz *tež* upřednostnilo 32 žáků, stejný výraz odlišný pouze v délce, tedy *těž* vybralo 23 žáků a poslední výraz *také* zvolilo 10 žáků.

Graf č. 31

zdroj: graf vygenerovaný v aplikaci Formuláře Google

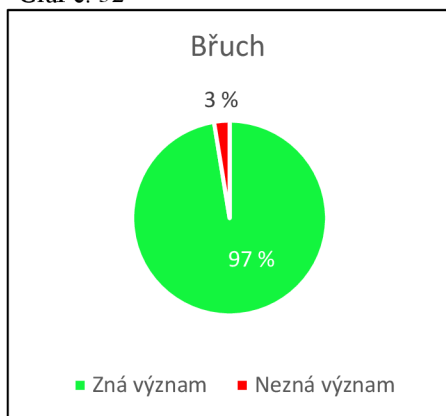
2.3.3 Třetí část dotazníku – znalost vybraných nářečních výrazů

Třetí část dotazníku obsahuje výčet 15 pojmů z nářečí, které zjišťovaly, zdali jsou žáci schopni nahradit uvedené pojmy synonymy, či jinak vysvětlit jejich význam. Grafy pak zobrazují procentuální úspěšnost a také nejčastější odpovědi, které se v dotazníku objevily.

Břuch

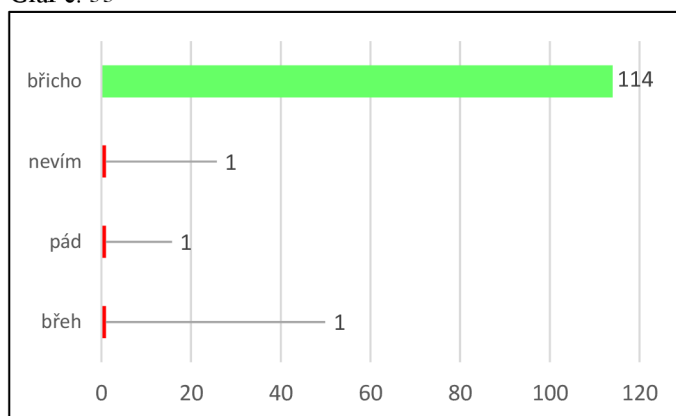
Břuch, jako první nářeční výraz, znamenající ve spisovné češtině *břicho*, zná podle dotazníku naprostá většina žáků, neboť správně výraz vysvětlilo 114 žáků a pouze tři žáci jej neznali. Z těch, co zodpověděli nesprávně jeden rovnou volil odpověď *nevím* a další dva, kteří se o odpověď pokusili volili výrazy *břeh* a *pád*.

Graf č. 32

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 33

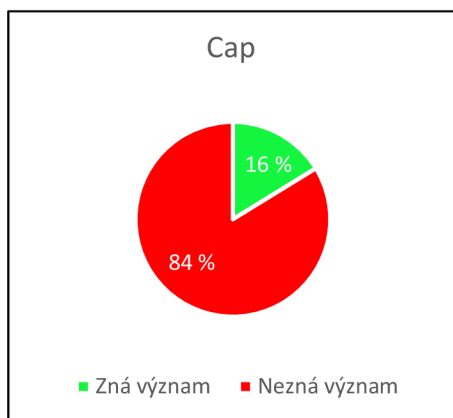
zdroj: vlastní zpracování

➤ Cap

Výraz *Cap* ve svém správném významu *kozel* správně zapsalo 19 žáků. Ostatních 98 respondentů výraz ve významu použilo špatně, nebo jej nedokázali vysvětlit vůbec. Ovšem fakt, že se jedná o zvíře, správně jmenovalo hned několik respondentů, jenže v nesprávných druzích, např: *čáp*, *viňl* atd. Výraz je v nářečí často slangově využíván jako nadávka, či označení člověka, který se chová hloupě, či v rozporu s etickými pravidly. Tento přenesený význam si spousta dětí nejspíše nese v povědomí, protože volili výrazy jako *blbý chlap*, *hloupý člověk* nebo jen *člověk* apod. Nejedná se však o správný překlad jako takový, nýbrž pouze přenesení významu, žákům zřejmě neznámé. V neformální komunikaci bývá nářečně užito v tomto přeneseném významu také slovní spojení *starý cap*, a zřejmě v důsledku toho se žáci domnívali, že výraz *cap* může znamenat *starý*.

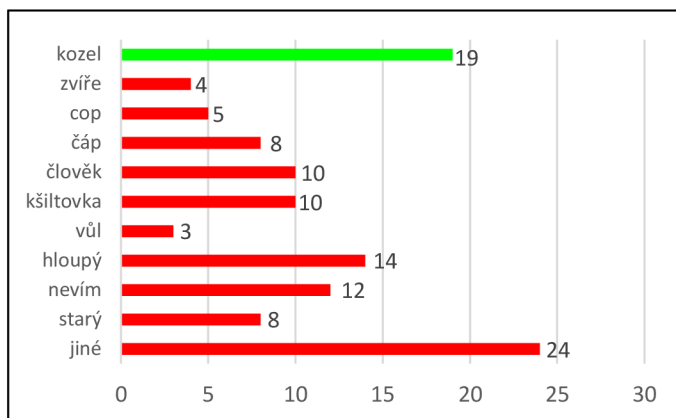
Častokrát užitý byl také význam *kšiltovka* či *čepice*, jež zřejmě žáci vydedukovali z anglického výrazu *cap* /'kæp/, znamenající právě čepici s kšiltem. Sledujeme také opakující se význam *cop*, který nejspíše žáci volili v důsledku záměny grafému, neboť neshledávám jinou podobnost v těchto dvou výrazech. Z analýzy výsledku dotazníku je tedy zřejmé, že žákům činil tento výraz problém, protože nejen že 12 respondentů rovnou přiznalo neznalost slova, ale vysoký počet, konkrétně 24 respondentů volilo dosti nahodilá slova, která měla vysvětlovat význam, ovšem nikterak se slučující s výrazem.

Graf č. 34

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 35

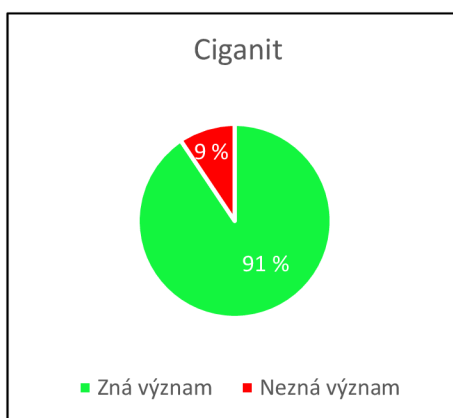

zdroj: vlastní zpracování

➤ Ciganit

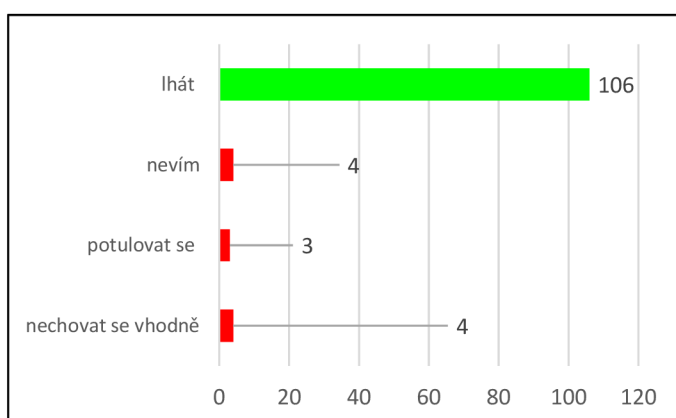
Výraz *ciganit* je v nářečí užíváno jako verbum ve významu *neříkat pravdu, vymýšlet si*. Z dotazníku plyne, že žáci ve většině případů výraz bezpečně znají a umějí jej vysvětlit v pravém užívaném významu. Ovšem našli se i tací, kteří význam určit neuměli, nebo hledali význam díky různým spojitostem. Volili výrazy jako *potulovat se* nebo *nechovat se vhodně*. Po konzultacích se žáky vyšlo najevo, že si žáci výraz *ciganit* spojují s pojmenováním *cikán* či *cigán* a vycházeli ze stereotypu interkulturní problematiky, která negativně pohlíží na chování Romů. Na základě těchto předsudků vyvozovali spojitost problému nevhodného chování s tímto výrazem.

Graf č. 36

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 37

zdroj: vlastní zpracování

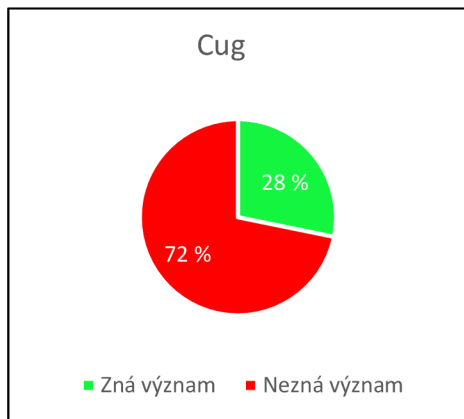
➤ Cug

Cug na Třinecku lidé znají jako výraz pro *vlak*. Procentuální úspěšnost znalosti pojmu však nebyla příliš vysoká, nepřesahovala ani jednu třetinu. Výraz správně pojmenovalo 33 žáků, neznalost slovem *nevím* rovnou vyjádřilo 45 respondentů.

Dalším často zastoupeným výrazem bylo verbální substantivum *cuknutí*, přičemž si zřejmě představili pojem *cuk*, jež by bylo maskulinem onoho *cuknutí*. Co se tvaru slova týče, hledali možná někteří žáci vlivem spousty anglicismů shodu či odvození z anglického výrazu *cup* /'kʌp/, který je do češtiny překládán jako *hrnek*.

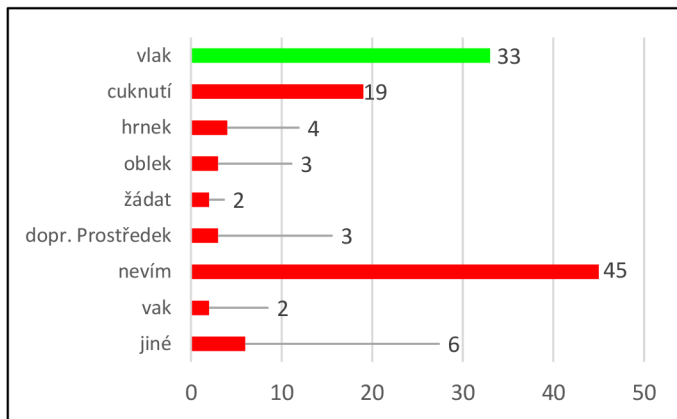
Dvakrát se v dotazníku vyskytl výraz *vak*, který může označovat vak jako takový, nebo se může jednat o vynechání písmene ve výrazu *vlak*. Tato skutečnost je ovšem pouze domněnkou, tudíž nebylo možné počítat tento zápis jako správnou odpověď. Tři žáci pak vyjádřili výraz jako jakýsi dopravní prostředek, z čehož vyplývá povědomí o správném významu pojmu, avšak ne v plné účinnosti. Neboť je dopravní prostředek hyperonymem výrazu *vlak*, taktéž není možné považovat jej za 100% správnou odpověď. Ovšem v analýze jednotlivých respondentů se následně k takovýmto pojednáním přihlíží se zřetelem k blízkým souvislostem pozitivně. Není možné srovnat takto blízkou podobnost ve významu spolu s nahodilým výrazem, který nikterak nesouvisí s pravou podstatou věci. Někteří žáci totiž za význam jmenovali kupříkladu: *oblek* či infinitiv *žádat*.

Graf č. 38

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 39

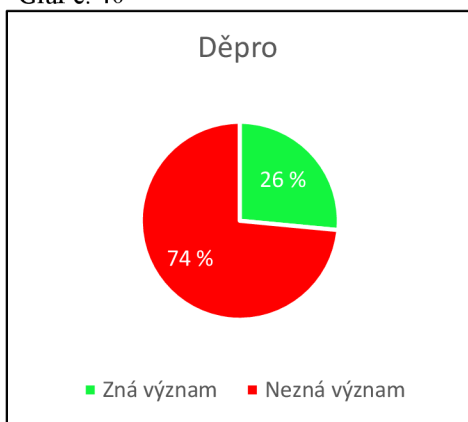
zdroj: vlastní zpracování

➤ Děpro

Výraz *děpro* se také neřadí k příliš úspěšným z hlediska znalostí žáků. Správná určení se procentuálně vyšplhala k těsnému přesažení jedné čtvrtiny. 31 dětí správně popsalo, že význam popisuje adverbium *teprve*. Skoro polovina žáků však neměla o správném významu ponětí a rovnou svou neznalost přiznala formou zápisu *nevím*. Často opakujícím se substantivem se stalo *vědro*, které zní podobně

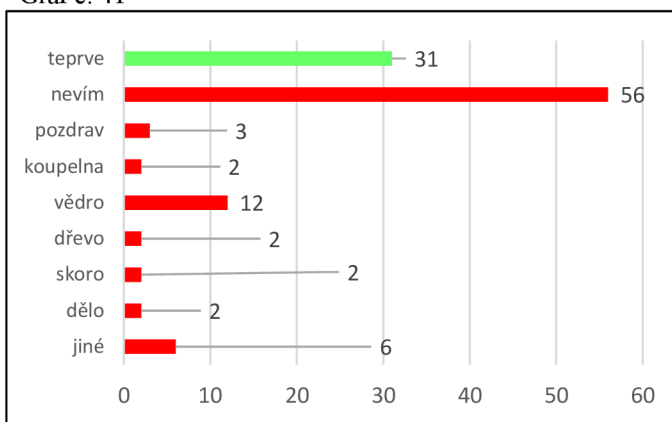
a žáci jej shodně užíli přesně dvanáctkrát. Dále byly užity následující významy: *pozdrav, koupelna, dřevo, skoro, dělo* atd.

Graf č. 40

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 41

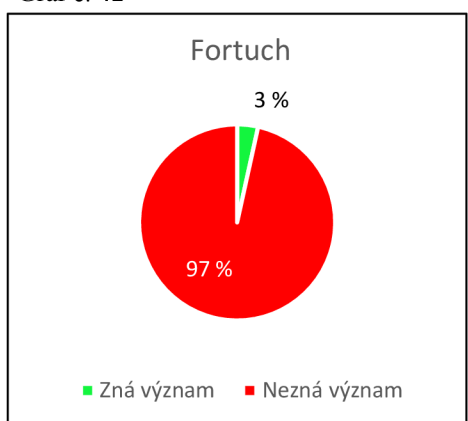

zdroj: vlastní zpracování

➤ Fortuch

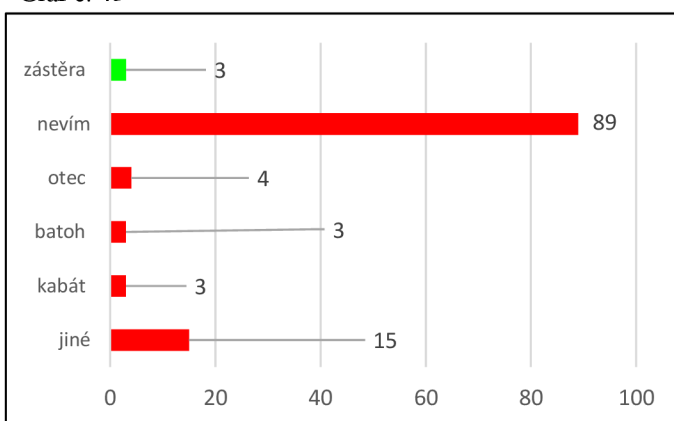
Správným významem pro výraz *fortuch* je *zástěra*, což zodpověděli pouze tři žáci ze všech dotazovaných. Valná většina respondentů zapsala, že význam neví. 15 žáků se pokusilo výraz nějak pojmenovat, i když význam neodpovídal správné odpovědi. Několik dalších žáků se dokonce v nesprávných odpovědích shodlo. Tři žáci zmínili *kabát*, další tři *batoh* a čtyři žáci uvedli do odpovědi *otec*, zřejmě v důsledku podobnosti se slangovým výrazem pro otce, *fotr*.

Graf č. 42

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 43

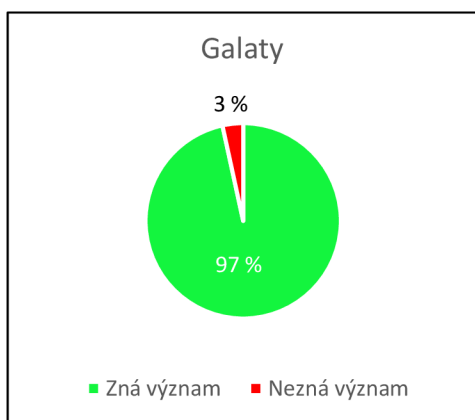
zdroj: vlastní zpracování

➤ Galaty

Slovo *galaty*, představující kalhoty úspěšně určilo 113 respondentů, což představuje 97 % z celkového počtu žáků. Zbyli pouze čtyři dotazovaní, kteří

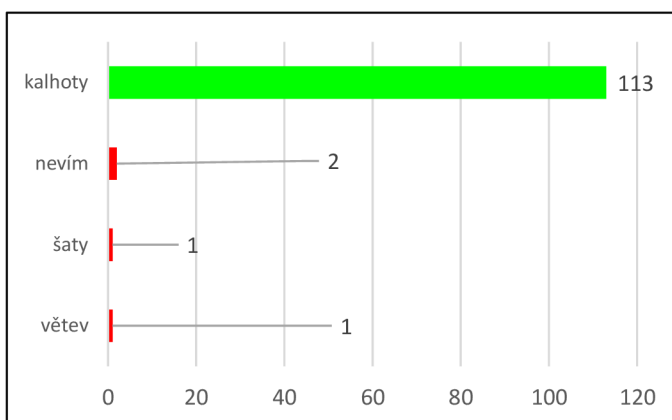
nepoužili pojem ve správném smyslu. Dva žáci tvrdí, že výraz neznají, jeden žák pojmenovává slovo jako *šaty* a posledním nesprávným vysvětlením je *větev*.

Graf č. 44

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 45

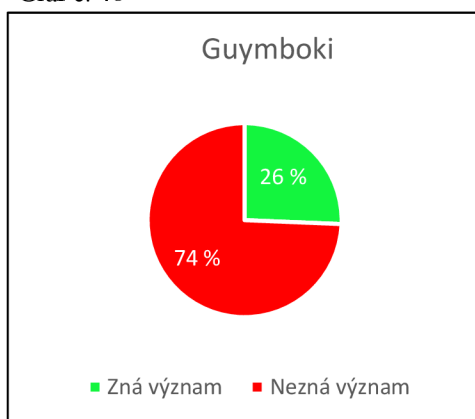

zdroj: vlastní zpracování

➤ Guymboki

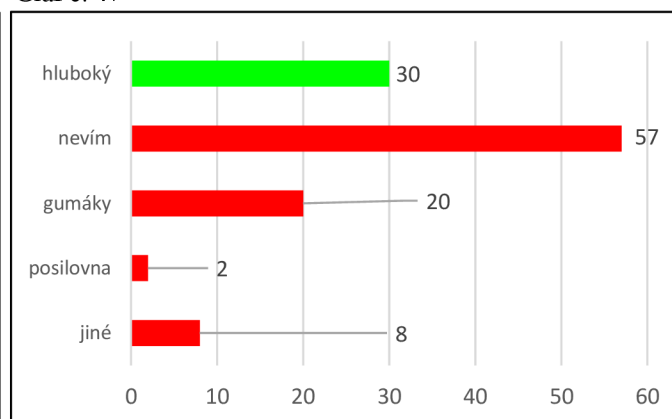
Výraz představuje adjektivum ve významu *hluboký*. Takto správně určilo význam 30 žáků. 57 žáků přiznalo, že význam neznají. 20 respondentů se domnívalo a shodlo se, že se jedná o gumáky. Přičemž tato shoda v zápise respondentů zřejmě plyne z podobnosti struktury slova. Dalším nesprávným označením výrazu *guymboki* je *posilovna*, kterou zapsali dva z respondentů. Dalších osm žáků pojmenovalo výraz jinými nesprávnými významy.

Graf č. 46

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 47

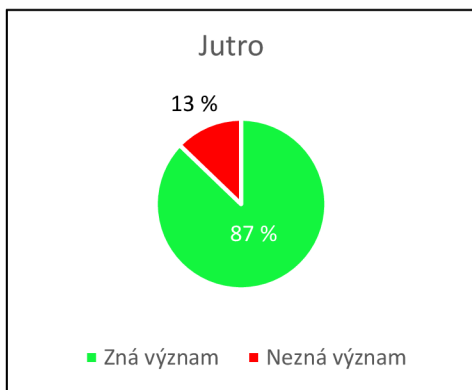
zdroj: vlastní zpracování

➤ Jutro

Pokud na Třinecku někdo poví *jutro*, má tím na mysli adverbium *zítra*, jak správně odpovědělo 102 dotazovaných. Zbylých 13 procent vyjádřilo tento

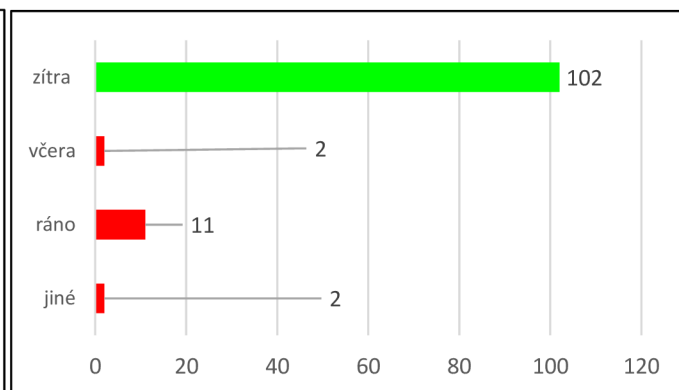
výraz nesprávně. Všichni sice popsali výraz jako adverbium, avšak dva z žáků si zaměnili následující den s dnem předešlým a proto označili, že se jedná o označení včerejšího dne. 11 žáků pak postihlo podobnost ve struktuře slov a nesprávně se domnívali, že *jutro* je to samé co *jitro* a tedy *ráno*.

Graf č. 48

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 49

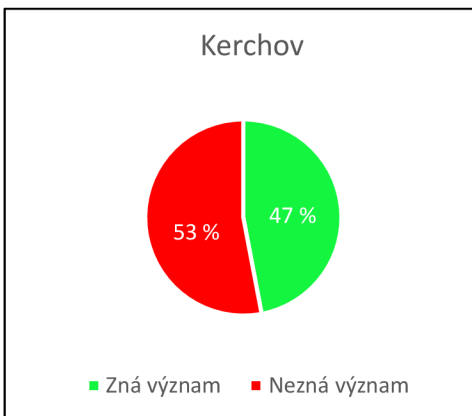

zdroj: vlastní zpracování

➤ Kerchov

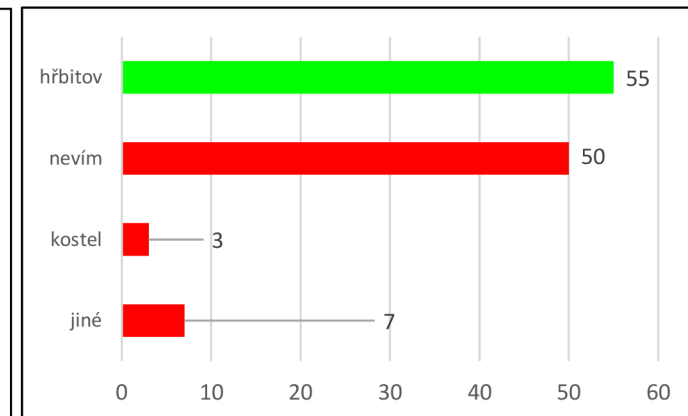
Téměř polovina respondentů správně odpověděla, že pod pojmem *kerchov* se znamená *hřbitov*. 50 žáků výraz nezná a nejsou tudíž schopni pojmenovat jej. Tři respondenti vysvětlili pojem jako synonymum pro *kostel* a dalších sedm zbylých respondentů se pokoušelo dosadit různé nesprávné významy, ovšem také neúspěšně.

Graf č. 50

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 51

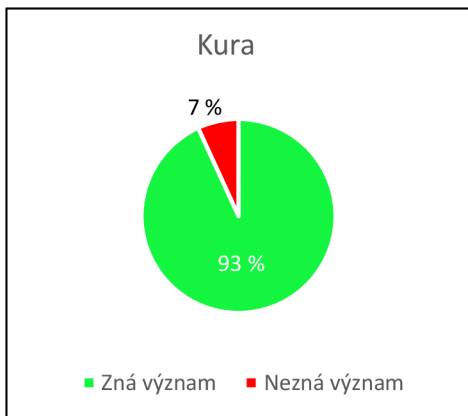
zdroj: vlastní zpracování

➤ Kura

93 % ze všech dotazovaných správně popsalo výraz *kura* jako synonymum pro *slepici*. U dalších dvou žáků došlo k jisté homonymní záměně. Považovali výraz *kura* za totožný s pojmem *kůra*. Rozhoduje zde ovšem nejen rozdíl v délce

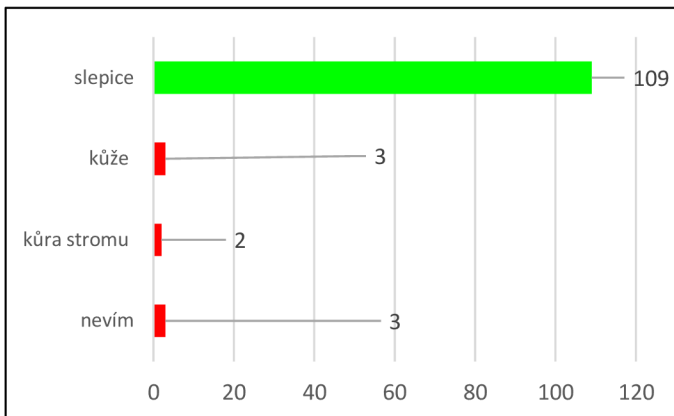
písmene. Dva žáci tak zaměnili správný význam *slepice* za nesprávný výraz *kůry stromu*. Další dva respondenti nesprávně určili, že se jedná o *kůži* a tři žáci se přiznali, že výraz neznají.

Graf č. 52

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 53

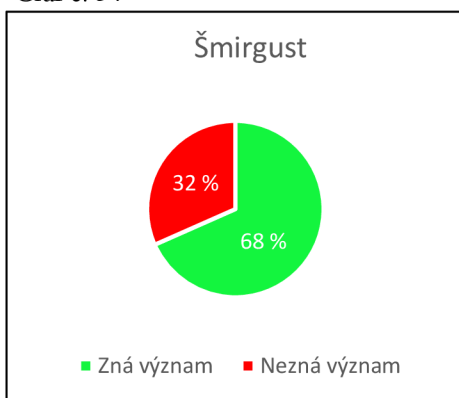

zdroj: vlastní zpracování

➤ Šmirgust

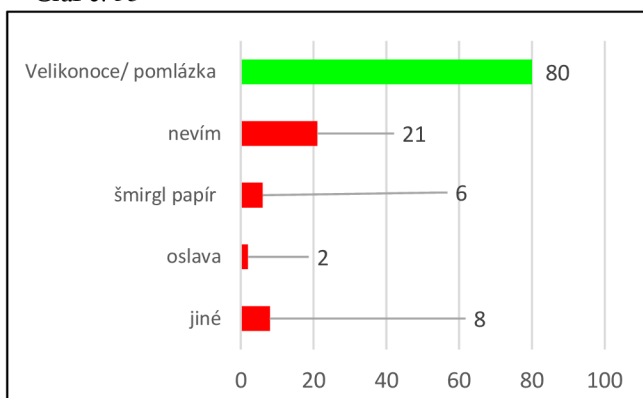
Přes období Velikonoc často slyšíme pojem *šmirgust*, čímž se myslí Velikonoce jako svátek a také samotný proces pomlázky. Tuto definici správně vysvětlilo 80 žáků. Šest žáků chybně využilo pojem šmirgl papír ve významu brusného papíru, zřejmě kvůli podobnosti části slova. Další dva žáci interpretovali výraz jako oslavu, osm žáků zkusilo štěstí a pojem si vyložili zcela odlišnými pojmy, nijak nesouvisejícími a zbylých 21 dotazovaných napsalo, že neví co daný pojem znamená.

Graf č. 54

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 55

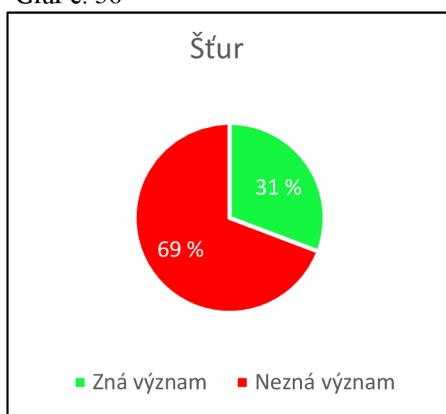
droj: vlastní zpracování

➤ Štůr

Štůr je pojmenováním pro *potkana*, jak si správně vyložilo 36 žáků. 20 dalších respondentů se domnívalo, že *štůr* je synonymem výrazu *štír*, kde shledáváme

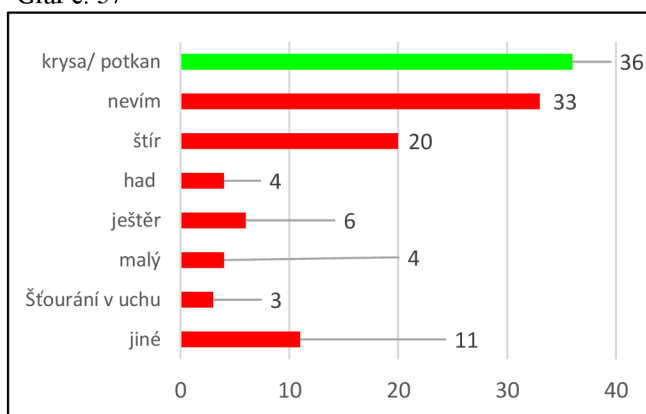
nevytknutelnou podobnost zápisu slova, nikoliv však správnost synonymního užití významu. Z druhů zvířat se v dotazníku vyskytly také výrazy *had*, určen čtyřmi žáky a *ještěr* zapsán žáky šesti. Dále si čtyři žáci spojili výraz *štur* s adjektivem *malý*. Tři žáci pak předpokládali, že *štur* znázorňuje *štourání v uchu*. Dalších 11 žáků se také snažilo vymyslet definici slova, avšak ani z daleka se nepřiblížila skutečnosti a 33 žáků uznalo, že skutečný význam slova neznají.

Graf č. 56

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 57

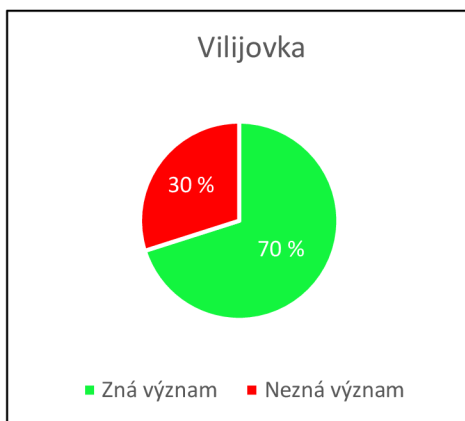

zdroj: vlastní zpracování

➤ Vilijovka

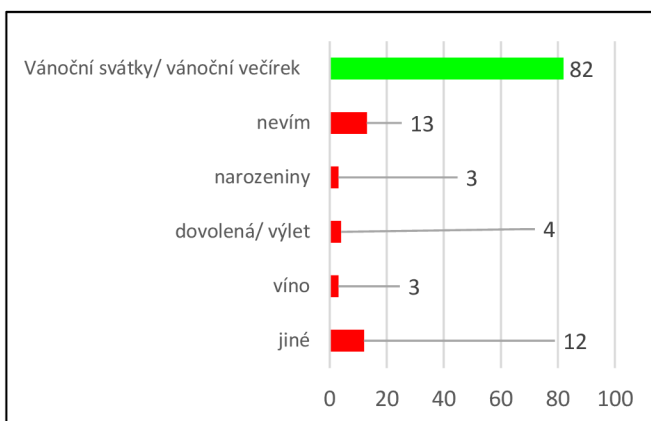
Vilijovka je ve významu užití na Třinecku spojená s Vánocemi a setkáním skupiny lidí, zpravidla naposledy před Vánoci. Jde tedy zejména o vánoční večírek určité skupiny lidí, jak správně definovalo 82 ze 117 dotazovaných. Tuto skutečnost nevědělo 13 žáků, kteří se o vysvětlení ani nepokusili. Dalších 12 žáků se sice o vysvětlení snažilo, avšak ani zdaleka se správné odpovědi neblížili. Tři další žáci sice správně zmínili, že jde o setkání, avšak narozeninové nikoliv předvánoční, tudíž se nejedná o správnou odpověď. Další čtyři respondenti definovali *vilijovku* nesprávně jako dovolenou či výlet a poslední tři respondenti si *vilijovku* vysvětlují jako něco spojeného s vínem, což do jisté míry může být pravda, neboť nezpochybnitelně si někteří lidé mohou na takovýchto večírcích dopřát víno, avšak podstatu významu toto tvrzení nesplňuje.

Graf č. 58

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 59

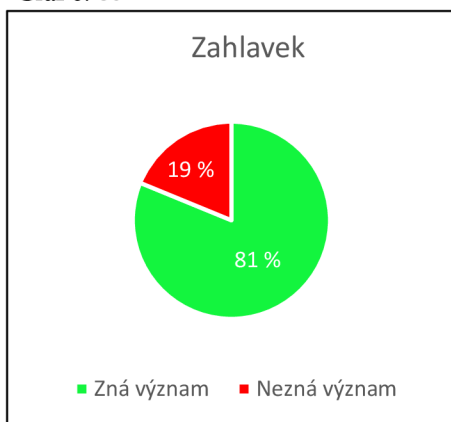

zdroj: vlastní zpracování

➤ Zahlavek

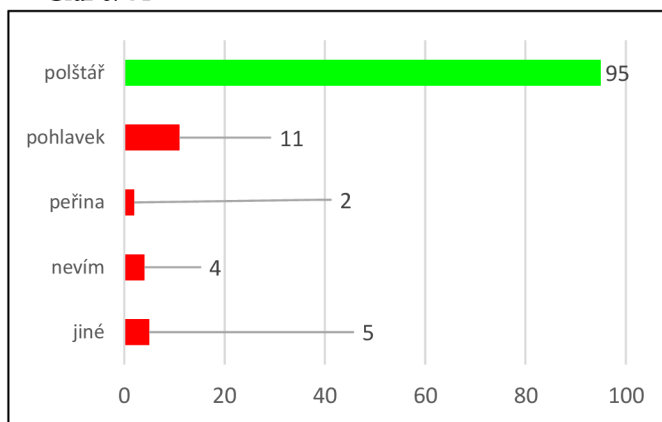
Zahlavek užívaný ve významu *polštář* zná a správně určilo 95 žáků. Čtyři žáci význam neznali a dalších 18 sice význam jmenovalo, avšak nesprávně. 11 respondentů si zaměnilo *zahlavek* s *pohlavkem*, další dva s *peřinou* a pět posledních pojmy jmenovalo, avšak ani vzdáleně příbuzné správnému významu.

Graf č. 60

zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 61

zdroj: vlastní zpracování

2.4 Nejzajímavější dotazníky

Následuje přehled dvaceti dotazníků, polovina je těch, jež obsahují pomálu nářečních znaků a zbývajících deset naopak obsahuje velký počet nářečních znaků. Jedná se o 21 jevů, které byly využity ve větách, přičemž žáci vybírali možnost, kterou by bezprostředně použili a dále 15 nářečních výrazů, které žáci měli nahradit synonymy či svými slovy vysvětlit.

Byly sledovány sociologické okolnosti, jež by mohly ovlivnit užívání nářečí. Byl předpoklad, že znalost nářečí může ovlivňovat původ rodičů nebo místo bydliště, přičemž život na vesnici představuje větší pravděpodobnost se s nářečím setkat. Dalším činitelem, který by mohl ovlivnit užívání nářečí je kontakt s prarodiči a staršími členy rodiny, kteří potenciálně častěji nářečí užívají. Také je nutné zohlednit vzdělání rodičů, protože s vyšším vzděláním může paralelně růst užívání pravopisné češtiny, která se pak promítá do běžné mluvy v domácnosti. Sledován byl také čas strávený na internetu, přičemž bylo sledováno, zdali žáky také může ovlivnit ve věci užívání nářečí. V online prostředí se mohou potkat s celou řadou lidí, kteří užívají spisovnou češtinu, jiná nářečí či dokonce zcela odlišný jazyk. Stejně tak však mohou naopak komunikovat s přáteli z okolí, tedy uživateli stejného nářečí a tak se jejich znalost nářečí pouze prohloubí.

2.4.1 Dotazníky s nejmenším výskytem nářečních prvků

Níže je výčet deseti dotazníků, které obsahovaly pouze málo nářečních prvků. Jedná se o dotazníky čtyř dívek a šesti chlapců. Přičemž jedna dívka a jeden chlapec chodí do šesté třídy, jedna dívka a čtyři chlapci chodí do sedmé třídy, jeden chlapec a jedna dívka do osmé třídy a jedna dívka do deváté třídy. Zcela nejnižší výskyt nářečních prvků byl 9/36 a nejčastěji se pak v této sekci s nízkým výskytem objevoval počet 14/36.

Dotazník č. 7 – dívka

Užití nářečních jevů: 5/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 4/ 15

Třída: 7.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: nezná

Vzdělání matky: nezná

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 16 – dívka

Užití nářečních jevů: 7/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 7/ 15

Třída: 6.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: města

Matka pochází z: města

Vzdělání otce: vysoká škola

Vzdělání matky: vysoká škola

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: maximálně hodinu

Dotazník č. 26 – chlapec

Užití nářečních jevů: 7/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 7/ 15

Třída: 6.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: města

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: nezná

Vzdělání matky: vysoká škola

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 45 – chlapec

Užití nářečních jevů: 7/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 7/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: města

Matka pochází z: města

Vzdělání otce: nezná

Vzdělání matky: základní
Kontakt s prarodiči: minimální
Užívání nářečí: s kamarády
Čas strávený na internetu: více než pět hodin denně

Dotazník č. 57 – chlapec

Užití nářečních jevů: 8/ 21
Znalost vybraných nářečních výrazů: 8/ 15
Třída: 7.
Respondent žije: ve městě
Otec pochází z: vesnice
Matka pochází z: vesnice
Vzdělání otce: střední škola s maturitou
Vzdělání matky: vysoká škola
Kontakt s prarodiči: minimální
Užívání nářečí: nikdy
Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 58 – chlapec

Užití nářečních jevů: 6/ 21
Znalost vybraných nářečních výrazů: 5/ 15
Třída: 7.
Respondent žije: na vesnici
Otec pochází z: vesnice
Matka pochází z: vesnice
Vzdělání otce: nezná
Vzdělání matky: nezná
Kontakt s prarodiči: společná domácnost
Užívání nářečí: doma
Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 61 – chlapec

Užití nářečních jevů: 7/ 21
Znalost vybraných nářečních výrazů: 8 / 15

Třída: 7.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: město

Matka pochází z: město

Vzdělání otce: vysoká škola

Vzdělání matky: vysoká škola

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 70 – chlapec

Užití nářečních jevů: 6/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 8/ 15

Třída: 7.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: vysoká škola

Vzdělání matky: střední škola s maturitou

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: 4-5 hodin denně

Dotazník č. 97 – dívka

Užití nářečních jevů: 8/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 5/ 15

Třída: 9.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: města

Matka pochází z: města

Vzdělání otce: střední škola s maturitou

Vzdělání matky: střední škola s maturitou

Kontakt s prarodiči: denně

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 105 – dívka

Užití nářečních jevů: 7/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 6/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: města

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: nezná

Vzdělání matky: nezná

Kontakt s prarodiči: společná domácnost

Užívání nářečí: nikdy

Čas strávený na internetu: více než pět hodin denně

Pět žáků z těchto desíti vybraných žije ve městě a pět na vesnici. Z žáků žijících na vesnici ve dvou případech žijí jejich rodiče na vesnici od narození, rodiče dalších dvou žáků pochází z města a v posledním z pěti případů matka pochází z vesnice a otec z města. Dva páry rodičů z druhé poloviny žáků, kteří žijí ve městě, také pocházejí z města. Ve dvou případech rodiče pocházejí z vesnice a v posledním případě u žáka žijícího ve městě matka pochází z vesnice a otec z města. Původ žáků a jejich rodičů tedy není jednostranný, vyplývá tak pouze fakt, že čistě vesnický styl života vedli rodiče i s žákem pouze ve dvou případech. Můžeme se tak opírat o myšlenku, že s nářečím v rodinném prostředí nejsou až tak sžití, vlivem městského života. Důkaz se odráží také ve výpovědích tykajících se užívání nářečí. Osm žáků totiž uvedlo, že nářečí vlastně neužívají téměř nikdy. Pouze zbývající dva uvedli, že nářečí někdy užívají. Konkrétně jeden žák s kamarády a druhý uvedl, že nářečím hovoří doma. Přičemž u chlapce, který užívá nářečí doma zřejmě figuruje fakt, že žijí ve společné domácnosti s prarodiči. Společně s prarodiči žije ještě jeden žák, další vypovídá, že se s prarodiči vidí denně a zbytek přiznává, že se s prarodiči vídají opravdu minimálně, tudíž neovlivňuje je natolik užívání nářečí starší generace.

Ve věci nejvyššího vzdělání rodičů bylo od žáků zjištěno, že jistá část jejich rodičů dosáhla na vysokoškolské vzdělání, konkrétně sedm z dvaceti rodičů, dále čtyři z rodičů vystudovali střední školu s maturitou, pouze jeden z rodičů těchto žáků má pouze základní vzdělání. U ostatních rodičů žáků ovšem bohužel nemáme informace, protože žáci nejvyšší vzdělání rodičů neznají.

V rámci trávení času na internetu z dotazníků vyplývá, že žáci na internetu tráví poměrně dost času. Pouze jeden žák uvedl, že tráví surfováním na internetu méně než jednu hodinu, šest dalších žáků dvě až tři hodiny denně, jeden žák čtyři až pět hodin a dva žáci se přiznali, že na internetu tráví dokonce více než pět hodin denně v rámci svého volného času. Můžeme se tedy opřít o teorii, že čas na internetu jim v rámci užívání nářečí nepřidává, spíše jsou o to připravováni kvůli silným vlivům nespisovné češtiny z různých koutů republiky či anglicismy a jinými jazyky.

2.4.2 Dotazníky s největším výskytem nářečních prvků

Následuje výčet deseti dalších dotazníků, které naopak vykazovaly vysoký výskyt nářečních prvků. Do tohoto výběru se dostala jedna dívka z šesté třídy, další jedna dívka ze sedmé třídy, tři chlapci a tři dívky z osmé třídy a dva chlapci z třídy deváté. Největší výskyt nářečních prvků byl 32/36, tedy pouze se ztrátou čtyř prvků. Nejčastěji se pak objevoval průměr 29/36, což je ovšem stále velmi úspěšný výsledek.

Dotazník č. 1 – chlapec

Užití nářečních jevů: 17/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 12/ 15

Třída: 9.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: nezná původ

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: střední škola s maturitou

Vzdělání matky: střední škola s maturitou

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: při setkání s nejstaršími členy rodiny

Čas strávený na internetu: prakticky celý den

Dotazník č. 30 – dívka

Užití nářečních jevů: 17/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 12/ 15

Třída: 6.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: vysoká škola

Vzdělání matky: vysoká škola

Kontakt s prarodiči: denně

Užívání nářečí: doma a při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 39 – chlapec

Užití nářečních jevů: 17/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 11/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: základní

Vzdělání matky: střední škola s maturitou

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: s kamarády, doma a při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: prakticky celý den

Dotazník č. 48 – chlapec

Užití nářečních jevů: 18/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 12/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: střední škola s maturitou

Vzdělání matky: učební obor bez maturity

Kontakt s prarodiči: společná domácnost

Užívání nářečí: s kamarády, doma a při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: více než pět hodin denně

Dotazník č. 49 – dívka

Užití nářečních jevů: 20/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 11/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: města

Vzdělání otce: střední škola s maturitou

Vzdělání matky: střední škola s maturitou

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: s kamarády a při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Dotazník č. 51 – dívka

Užití nářečních jevů: 18/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 14/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: učební obor bez maturity

Vzdělání matky: učební obor bez maturity

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: doma a při setkání s nejstaršími členy rodiny

Čas strávený na internetu: více než pět hodin denně

Dotazník č. 54 – dívka

Užití nářečních jevů: 16 / 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 12/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: základní

Vzdělání matky: učební obor bez maturity

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: doma a při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: prakticky celý den

Dotazník č. 71 – dívka

Užití nářečních jevů: 17/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 12/ 15

Třída: 7.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: města

Matka pochází z: města

Vzdělání otce: vyšší odborná škola

Vzdělání matky: vyšší odborná škola

Kontakt s prarodiči: minimální

Užívání nářečí: s kamarády, doma a při setkání s nejstaršími členy rodiny

Čas strávený na internetu: pět a více hodin

Dotazník č. 101 – chlapec

Užití nářečních jevů: 15/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 13/ 15

Třída: 9.

Respondent žije: na vesnici

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: učební obor bez maturity

Vzdělání matky: vysoká škola

Kontakt s prarodiči: společná domácnost

Užívání nářečí: s kamarády, doma a při setkání s nejstaršími členy své rodiny
Čas strávený na internetu: maximálně hodinu

Dotazník č. 108 – chlapec

Užití nářečních jevů: 19/ 21

Znalost vybraných nářečních výrazů: 9/ 15

Třída: 8.

Respondent žije: ve městě

Otec pochází z: vesnice

Matka pochází z: vesnice

Vzdělání otce: vyšší odborná škola

Vzdělání matky: gymnázium

Kontakt s prarodiči: denně

Užívání nářečí: při setkání s nejstaršími členy své rodiny

Čas strávený na internetu: 2-3 hodiny denně

Všichni žáci, kteří se objevili v tomto výběru, měli v dotazníku vysoký výskyt nářečních prvků, a proto jsem se zaměřila na hlubší analýzu, aby bylo možné sledovat okolnosti ovlivňující tuto skutečnost. Sedm žáků z deseti žije na vesnici celý život a jejich rodiče taktéž pocházejí z vesnice. Pouze tři žáci z deseti momentálně žijí ve městě, ovšem v každém z těchto tří případů se ukazuje, že i rodiče těchto žáků pocházejí z vesnice. Na základě tohoto faktu je možné říci, že všichni mají kořeny na vesnici a jejich rodiče si mohou nést užívání nářečí i do svých nově vzniklých domácností ve městě.

Co se vzdělání rodičů týče, otec a matka jednoho z těchto deseti dotazovaných vystudovali vysokou školu a rodiče dalšího z žáků mají dostudovanou vyšší odbornou školu. Rodiče ostatních žáků mají základní vzdělání, učební obor bez maturity nebo maximálně maturitu. Tato skutečnost by do jisté míry mohla ověřovat hypotézu, že nižší vzdělání rodičů může mít na svědomí menší četnost užívání spisovného jazyka a tedy přímo úměrně častější užívání nářečních prvků.

V otázce kontaktu s prarodiči pouze dva z žáků uvedli, že s prarodiči žijí ve společné domácnosti, další dva žáci tvrdí, že se setkávají s prarodiči každý den,

ovšem šest z žáků se s rodiči svých rodičů setkávají velmi sporadicky. Důležitější však bylo zjištění, že všech deset žáků ze sledované jednotky užívá nářečí na denní bázi a užívají jej jak s kamarády ve škole, s nejstaršími členy své rodiny tak i doma. Tudíž je zřejmé, že tito žáci jsou s nářečím konfrontováni každý den, a proto jej zvládají bez větších obtíží užívat.

Trávení času na internetu se u žáků velmi lišilo, a proto nebylo možné vyvozovat závěry, které by vedly k jasnému zjištění. Tři žáci tráví na internetu celý den, další tři žáci pět a více hodin, tři žáci pak dvě až tři hodiny a poslední žák maximálně hodinu denně.

Závěr

Tato diplomová práce v teoretické části předvedla obecné informace o zkoumané oblasti spolu s její historií. Následně bylo pojednáno o společenských funkcích řeči, která je neodmyslitelně spjatá s lidskou komunikací. Jako primární prostředek komunikace byl v další kapitole rozebrán jazyk jako složitý systém, který pro nás představuje národní jazyk. Kapitola čtvrtá přinesla informace o slovní zásobě češtiny, spolu s jejími vrstvami. V páté kapitole byl rozebrán vztah mezi nářečím a jazykem na ose od dávné historie až do dnešní doby. Šestá kapitola následně přešla do pojednání o obecných informacích o dialektologii a nářečích. Dále bylo možné sledovat konkrétní charakteristiky českých nářečí, přičemž bylo následně vylíčeno zaměření na slezskou nářeční skupinu. Přelom přechodu z teoretické části na část praktickou představoval informace o teorii výzkumu nářečí, metody sběru jazykového materiálu a konkrétní výzkumné metody, které jsou užity pro jazykové výzkumy nářečí. Na závěr ke všem informacím, jež jsou nám nyní o dialektologii známy, jsme byli obeznámeni s důležitostí výzkumů nářečí a o tom, co nám jakožto uživatelům jazyka mohou nabídnout.

Praktická část měla za úkol zjistit, zdali žáci základních škol užívají nářečí, případně v jaké míře. V úvodu praktické části byl vylíčen výzkumný problém, který je výzkumem sledován, dále byl vysvětlen cíl práce a konkrétní metodologie, ve výzkumu užitá. Následovala obsahová analýza dat, přičemž výsledky zde rozebírané byly získané na Základní škole Dany a Emila Zátokových v Třinci, prostřednictvím spolupráce se žáky druhého stupně. Sledovali jsme výsledky dotazníku, který byl rozdělen na tři části.

První část dotazníků se zaměřila na sociokulturní vzhled do života žáků. Žáci byli dotazováni na ročník, místo bydliště, vzdělání rodičů, čas strávený na internetu, užívání nářečí apod. Tyto informace byly v následné analýze užité k vytvoření kontextu v užívání jazyka a způsobu jejich životů. Druhá část dotazníku byla zaměřená na užití nářečních jevů, přičemž byly žákům ukázány věty s vynechanými částmi a žáci měli bezděčně užít nabízená slova, přičemž bylo sledováno, zdali žáci uijí spíše nářeční jevy, nebo prvky spisovné češtiny. Třetí část dotazníku poté nabízela vybrané nářeční výrazy, k nimž měli žáci psát synonyma nebo je popsat tak, aby dokázali vysvětlit význam nářečního výrazu.

Bylo tak možné sledovat, zdali žáci mají slova nejen ve svém jazykovém povědomí, ale zdali jsou schopni je také vysvětlit. Záměrně byla vybrána slova, kterým žáci budou pravděpodobně rozumět a bude pro ně lehké vysvětlit jejich význam, ale tak stejně byly voleny výrazy, jež jsou mladé generaci vzdálenější, avšak u starší generace stále denně užívány. Tato skutečnost se často odrážela na vyhodnocení a na úrovni úspěšnosti jednotlivých výrazů.

Po rozboru všech dotazníků bylo důkladné analýze podrobena 20 dalších dotazníků, přičemž byly vybrány jednotlivé nejúspěšnější dotazníky s největším zastoupením nářečních prvků a zároveň dotazníky s nejnižším počtem těchto prvků. Dotazníky byly následně rozebrány v závislosti na sociokulturních podmínkách. V rozboru se sleduje, zdali tyto podmínky mohou užívání nářečí ovlivnit, případně jakým směrem. Po prvotních predikacích se i ověřilo, že na užití nářečí v běžné komunikaci má vliv místo bydliště žáků, původ jejich rodičů, vzdělání rodičů, čas strávený na internetu nebo také intenzita kontaktu se starší generací, užívajících nářečí. U každého žáka má jednotlivý stav jinou váhu, ovšem rozhodně jsou tyto informace ve věci sledování užívání nářečí neodmyslitelně podstatné.

Z výzkumu tedy vyplývá, že mladá generace je stále ovlivněna nářečím a nářeční prvky se stále vyskytují v jejich běžné komunikaci. Vliv užívání nářečí na Třinecku, v česko-polském pohraničí, je stále viditelný i u generace žáků základních škol a nářečí je v jejich kruzích čteně užívané, přičemž se určité prvky prolévají s výrazy spisovného jazyka. Dosavadní předávání a uchovávání nářečí se tak zřejmě promítne i v dalších generacích a kultura mluvy Těšínského Slezska se tak bude dále předávat.

V úplném závěru si dovoluji zmínit citaci z díla Františka Bartoše, *Dialektologie moravská*, kde říká: „*Že spisem tímto všechno vyčerpáno není, ba žádným nikdy vyčerpáno nebude, toho netřeba tuším dokazovati tomu, kdo se kdy podobným bádáním opíral.*“⁷³

⁷³ Bartoš, 1886, str. 2

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Sabina Sýkorová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Hana Marešová, Ph.D., MBA
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Mluva současné generace žáků základních škol (se zaměřením na analýzu nářečních jevů)
Název v angličtině:	Speech of the current generation of primary school pupils (with a focus on the analysis of dialectal phenomena)
Anotace práce:	Tato diplomová práce je zaměřena na mluvu současné generace žáků základních škol na Třinecku. Cílem je zjistit, zda žáci základních škol užívají nářečí, případně v jakém rozsahu. Výzkum byl formou dotazníkové metody proveden na Základní škole <i>Dany a Emila Zátopkových</i> v Třinci.
Klíčová slova:	jazyk, nářečí, mluva nejmladší generace, Třinec, Slezsko, česko-polská nářeční podskupina, dotazníkové šetření, výzkum nářečí
Anotace v angličtině:	This diploma thesis is focused on the speech of the current generation of elementary school students in Třinec. The aim of the work is to find out whether elementary school students use dialect and to what extent. The research was conducted in the form of a questionnaire method at the primary school of <i>Dana a Emila Zátopkových</i> in Třinec.
Klíčová slova v angličtině:	language, dialect, the language of the youngest generation, Třinec, Silesia, czech-polish dialect subgroup, survey, dialect research
Přílohy vázané k práci:	dotazník, který byl vytvořen pro výzkum k diplomové práci
Rozsah práce:	88 stran
Jazyk práce:	český

Použitá literatura:

1. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: 1. svazek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-0014-3.
2. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: 2. svazek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-0574-9.
3. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: 3. svazek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-0654-0.
4. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: 4. svazek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-0921-3.
5. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: 5. svazek*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1339-3.
6. BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas: dodatky*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1967-7.
7. BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská: Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. Brno: Matice Moravská, 1886. Mor. akc. knihtiskárny.
8. BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1972, 113 s. Edice Vysokoškolské učebnice, publikace č. 91-08-03.
9. BLÁHA, Ondřej. *Slovanské jazyky v pohybu: proměny jazykových norem v letech 1945 až 2020*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021. ISBN 978-80-244-5973-8.
10. BOGOCZOVÁ, Irena. *Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska: zpráva o dotazníkovém průzkumu*. [Ostrava]: Sfinga, 1993. ISBN 80-7042-387-0.
11. BOGOCZOVÁ, Irena. *Świadomość i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu*. W Ostrawie: Uniwersytet Ostrawski, Widział filozoficzny, 1998. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-446-x.
12. CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: Učebnice pro pedagogické fakulty*. 4. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1977, 216 s. publikace č. 71-00-04.
13. ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-57-9.
14. *Český jazykový atlas: elektronická podoba* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český – Akademie věd České republiky, 2012–2014 [cit. 2022-05-14]. ISBN 978-80-88211-06-8. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>

15. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2022: Počet obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností k 1. 1. 2022. *Česká statistický úřad* [online]. 29. 4. 2022 [cit. 2022-09-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112022>
16. ČIŽMÁROVÁ, Libuše, Milena ŠÍPKOVÁ a Stanislava KLOFEROVÁ. Mapa nářečí: Jak se kde mluví. *Hospodářské noviny: archiv* [online]. 14.8.2013 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-60412630-jak-se-kde-mluvi>
17. FALTÝNEK, Dan. *Co je nového v lingvistice*. Praha: Nová beseda, 2017. Co je nového. ISBN 978-80-906751-4-8.
18. HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ, Diana SVOBODOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 4., upr. [i.e. Vyd. 5.]. [Odry]: Vade Mecum Bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.
19. IREINOVÁ, Martina a Hana KONEČNÁ. *Slovník nářečí českého jazyka*. 1. vydání. Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2016. Věda kolem nás. ISBN 978-80-270-0125-5. (ISBN v knize neuvedeno, převzato z údajů Vědecké knihovny v Olomouci)
20. IREINOVÁ, Martina, Vít VOŽENÍLEK, Marek POSPÍŠIL, Jakub KONÍČEK a Alena VONDRÁKOVÁ. *Atlas nářečí českého jazyka: krácení vokálů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. M.A.P.S. (Maps and Atlas Product Series). ISBN 978-80-244-5846-5.
21. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.
22. KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1954, 113 s. publikace 48-50-01.
23. KLOFEROVÁ, Stanislava: *JAZYKOVÝ ZEMĚPIS*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny*. (online). Brno: Masarykova univerzita, 2020 d (cit. 14.11. 2022). Dostupné online na: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%9D%20ZEM%C4%9APIS>
24. KLOFEROVÁ, Stanislava: *JAZYKOVĚZEMĚPISNÁ METODA*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny*. (online). Brno: Masarykova univerzita, 2017 d (cit. 14.11. 2022). Dostupné online na: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C4%9AZEM%C4%9API SN%C3%81%20METODA>

25. PRAVDOVÁ, Markéta a Ivana SVOBODOVÁ, ed. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2327-8.
26. RUSEK, Halina, Agnieszka PIEŃCZAK, Jacek SZCZYRBOWSKI, Jan KUBICZEK a Jan KAJFOSZ. *Dziedzictwo kulturowe/ Kulturní dědictví: Jako klucz do tozsamości pogranicza Polsko-Czeskiego na Śląsku Cieszyńskim/ Jako klíč k identitě Česko-Polského pohraničí na Těšínském Slezsku*. Cieszyn – Katowice – Brno: Offsetdruk i media sp z o.o, 2010. ISBN 978-83-60431-52-8.
27. TVRDÁ, Eva. *Města v Českém Slezsku: 100 let novodobého Českého Slezska 1918-2018*. Ostrava: Littera Silesia, 2018. ISBN 978-80-905450-5-2.

Zdroje obrázků:

- **Obrázek číslo 1 – Mapa nářečních oblastí** – KLOFEROVÁ Stanislava: NAŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.): CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Masarykova univerzita, Brno, 2013, 21.10.2013 [cit. 2022-10-03]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/NAŘEČNÍ SKUPINA](https://www.czechency.org/slovník/NAŘEČNÍ_SKUPINA)
- **Obrázek číslo 2 – Reegionalizace Českých nářečí** – ČIŽMÁROVÁ, Libuše, Milena ŠÍPKOVÁ a Stanislava KLOFEROVÁ. Mapa nářečí: Jak se kde mluví. Hospodářské noviny: archiv [online]. 14.8.2013 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-60412630-jak-se-kde-mluvi>
- **Obrázek číslo 3 – Hraniční řeka Olše** – Vlastní fotografie: značka upozorňující na státní hranici probíhající hraničním vodním tokem, pořízená v Českém Těšíně v říjnu roku 2022
- **Obrázek číslo 4 – Oblast Záolží** – BOGOCZOVÁ, Irena. Świadomośc i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu. W Ostrawie: Uniwersytet Ostrawski, Widział filozoficzny, 1998., str. 11, Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-446-x.
- **Obrázek číslo 5 – Dvojjazyčný nápis Třinec** – Vlastní fotografie: dopravní tabule s dvojjazyčným názvem obce „*Třinec/ Trzyniec*“ pořízená v Třinci v říjnu roku 2022
- **Obrázek číslo 6 – Dvojjazyčný nápis Český Těšín** – Vlastní fotografie: dopravní tabule s dvojjazyčným názvem obce „*Český Těšín/ Czeski Cieszyn*“ pořízená v Českém Těšíně v říjnu roku 2022
- **Obrázek číslo 7 – Dvojjazyčný nápis nábřeží Míru** – Vlastní fotografie: tabule s dvojjazyčným názvem ulice „*nábřeží Míru/ Aleja Pokoju*“ pořízená v Českém Těšíně v říjnu roku 2022
- **Obrázek číslo 8 – Mapa nářečních jevů** – Ústav pro jazyk český AV ČR. Český jazykový atlas: Ústav pro jazyk český, Akademie věd České republiky [online]. [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>
- **Obrázek číslo 9 – Mapa bydliště žáků** – Vlastní zpracování údajů z dotazníku, vytvořeného k výzkumu o nářečí pro DP, ke zpracování využita webová aplikace Google – moje mapy.

Seznam grafů:

- **Graf číslo 1 – Pohlaví respondentů** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 2 – Ročník, který respondenti navštěvují** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 3 – Bydliště žáků (město/ vesnice)** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 4 – Život žáků na vesnici** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 5 – Bydliště rodinných příslušníků** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 6 – Kontakt s prarodiči** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 7 – Nejvyšší vzdělání matky** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 8 – Nejvyšší vzdělání otce** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 9 – Užívání nářečí** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 10 – Čas strávený na internetu** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)

- **Graf číslo 11 – krušit/ drobit** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 12 – pomlázka** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 13 – vejce/ vajca** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 14 – kolečka** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 15 – balón/ míč** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 16 – boule** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 17 – míchaná vejce** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 18 – rozsvítit/ rožnout** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 19 – lenivý/ líný** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 20 – dvě auta/ dva auta** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 21 – začla/ začala** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)

- **Graf číslo 22 – všichni** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 23 – sousedé** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 24 – shora** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 25 – sestřino/ sestřiné** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 26 – poli/ voly** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 27 – bratrovu/ bratrovému** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 28 – počítání** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 29 – ptáčci/ ptáčky** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 30 – jedním/ jedním** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 21 – také** – graf vygenerovaný z výpovědí respondentů v aplikaci Formuláře Google, kde žáci vypracovávali dotazník pro výzkum nářečí na Třinecku. (online - <https://1url.cz/Ird9g>)
- **Graf číslo 32 + 33 – Břuch** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 34 + 35 – Cap** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.

- **Graf číslo 36 + 37 – Ciganit** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 38 + 39 – Cug** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 40 + 41 – Děpro** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 42 + 43 – Fortuch** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 44 + 45 – Galaty** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 46 + 47 – Guymboki** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 48 + 49 – Jutro** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 50 + 51 – Kerchov** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 52 + 53 – Kura** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 54 + 55 – Šmírgust** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 56 + 57 – Št'ur** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 58 + 59 – Vilijovka** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.
- **Graf číslo 60 + 61 – Zahlavek** – analýza nářečního prvku, rozbor odpovědí žáků, vlastní zpracování grafu.

Přílohy:

Dotazník k diplomové práci – VÝZKUM NÁŘEČÍ

Dotazník k diplomové práci s názvem: Mluva současné generace žáků základních škol (se zaměřením na analýzu nářečních jevů).

Otázka č. 1: Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

Otázka č. 2: Do jaké chodíš třídy?

- a) 6.
- b) 7.
- c) 8.
- d) 9.

Otázka č. 3: Doplň název města/ obce, kde žiješ.

.....

Otázka č. 4: Žiješ ve městě, nebo na vesnici?

- a) město
- b) vesnice

Otázka č. 5: Žil jsi někdy na vesnici?

- a) ano, většinu svého života
- b) ano, přechodně
- c) ne, ale často se na vesnici vyskytuji
- d) ne, nikdy

Otázka č. 6: Vyber ta tvrzení, která platí pro tvou rodinu. (Pokud je to pravda, zaškrtni.)

- a) Žiješ na vesnici od narození.
- b) Matka žije na vesnici od narození.
- c) Otec žije na vesnici od narození.
- d) Ani jeden z rodičů nepochází z vesnice.
- e) Nevím, odkud pochází mí rodiče.
- f) Rodiče se přestěhovali z města na vesnici.
- g) Rodiče se přestěhovali z vesnice do města.

Otázka č. 7: Žiješ ve společné domácnosti s prarodiči?

- a) ano
- b) ne
- c) ne, ale vidáme se skoro denně

Otázka č. 8: Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání tvé matky?

- a) základní
- b) učební obor bez maturity
- c) střední škola s maturitou
- d) gymnázium
- e) vyšší odborná škola
- f) vysoká škola

Otázka č. 9: Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání tvého otce?

- a) základní
- b) učební obor bez maturity
- c) střední škola s maturitou
- d) gymnázium
- e) vyšší odborná škola
- f) vysoká škola

Otázka č. 10: Používáš někdy nářečí? Pokud ano, při jaké příležitosti.

- a) ve škole
- b) doma
- c) při setkání s nejstaršími členy rodiny
- d) s kamarády
- e) nikdy

Otázka č. 11: Kolik času denně strávíš na internetu a sociálních sítích?

- a) netrávím svůj čas na internetu
- b) maximálně hodinu
- c) dvě až tři hodiny denně
- d) čtyři až pět hodin denně
- e) více než pět hodin denně
- f) jsem na internetu prakticky celý den

*V následujících otázkách vyber variantu, kterou bys v rozhovoru
bezprostředně použil/a. (vždy pouze jednu variantu.)*

Otázka č. 12: Dávej si pozor, na ubrus.

- a) drobíš
- b) krušíš

Otázka č. 13: Na Velikonoce zaplétáme proutí a říkáme tomu

- a) pomlázka
- b) karabáč
- c) tatar

Otázka č. 14: Slepice snáší

- a) vejca
- b) vejce

Otázka č. 15: Na zahradě k převážení materiálů používáme

- a) kolečka
- b) káry
- c) tůčko
- d) táčko
- e) točky

Otázka č. 16: Děti si venku házely.....

- a) balón
- b) míč

Otázka č. 17: Po úrazu hlavy se mi objevila

- a) hrča
- b) boule
- c) hruška
- d) gruča

Otázka č. 18: Na snídani se podávala

- a) smaženice
- b) míchaná vejce
- c) vaječina
- d) vaječnice

Otázka č. 19: Jdi světlo.

- a) rozsvítit
- b) rožnout

Otázka č. 20: Odpoledne nikam nechodí, protože je

- a) lenivý
- b) líný

Otázka č. 21: V garáži máme

- a) dva auta
- b) dvě auta

Otázka č. 22: Právě hodina.

- a) začla
- b) začala

Otázka č. 23: Byli jsme tady spolu.

- a) všici
- b) všeci
- c) všichni

Otázka č. 24: Se máme hezký vztah.

- a) sousedami
- b) sousedy
- c) sousedama

Otázka č. 25: Spadlo to

- a) zezhora
- b) zhora
- c) shora
- d) zvrchu

Otázka č. 26: Venku je kolo.

- a) sestřiné
- b) sestřino

Otázka č. 27: Na jsou sedláci s

- a) poli / voly
- b) polu / voly
- c) poli / volami
- d) polu/volami
- e) poli / volama
- f) polu /volama

Otázka č. 28: Pomohl jsem kamarádovi.

- a) bratrovu
- b) bratrovému

Otázka č. 29: Počítám

- a) jedna, dva, tři
- b) raz, dva, tři
- c) jedna, dvě, tři

Otázka č. 30: Venku létají

- d) ptáčky
- e) ptáčci

Otázka č. 31: Namaluj domeček tahem.

- a) Jednym
- b) Jedním

Otázka č. 32: Další cvičení udělej

- a) taky
- b) také
- c) též
- d) tež

Pokus se vysvětlit, co znamenají následující slova nebo je nahrad' synonymem.

1. Břuch:	9. Jutro:
2. Cap:	10. Kerchov:
3. Ciganit:	11. Kura:
4. Cug:	12. Šmírgust:
5. Děpro:	13. Šťur:
6. Fortuch:	14. Vilijovka:
7. Galaty:	15. Zahlavek:
8. Guymboki:	